

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΚΑ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 1/15 ΙΟΥΝΙΟΥ 1975 | ΑΡΙΘ. 11-12

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β'.

XIX. "Ωστε, ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί, μετὰ τὸν θεὸν τῆς ἀλη-
θείας ἀναγινώσκω ὑμῖν ἔντευξιν εἰς τὸ προσέχειν τοῖς γεγραμ-
μένοις, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς σώσητε καὶ τὸν ἀναγινώσκοντα ἐν
ὑμῖν· μισθὸν γὰρ αἰτῶ ὑμᾶς τὸ μετανοῆσαι ἐξ ὅλης καρδίας,
5 σωτηρίαν ἑαυτοῖς καὶ ζωὴν διδόντας. τοῦτο γὰρ ποιήσαντες
σκοπὸν πᾶσιν τοῖς νέοις θήσομεν, τοῖς βουλομένοις περὶ
τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν χρηστότητα τοῦ θεοῦ φιλοπονεῖν.
2. καὶ μὴ ἀηδῶς ἔχωμεν καὶ ἀγανακτῶμεν οἱ ἄσοφοι, ὅταν
τις ἡμᾶς νουθετῆ καὶ ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τῆς ἀδικίας εἰς τὴν
10 δικαιοσύνην. ἐνίοτε γὰρ πονηρὰ πράσσοντες οὐ γινώσκομεν
διὰ τὴν διψυχίαν καὶ ἀπιστίαν τὴν ἐνοῦσαν ἐν τοῖς στήθεσιν
ἡμῶν, καὶ ἐσκοτίσμεθα τὴν διάνοιαν ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν
ματαίων.

4. ὑμῖν: + verba Dei Σ / 6. σκοπὸν Σ: κόπον
I / 10. ἐνίοτε: ἔνια I.

12. πβλ. Ἐφ. 4,17-18. Ῥωμ. 1,21.

2. ἔντευξιν, I: supplicationem id est admonitionem Σ (προ-
δήλως πρόκειται περὶ γλωσσήματος). «ἐντεύξεις ὀγκλικαὶ» = ὀμιλία πρὸς
τὸν ὄχλον: Διον. Ἀλικ. π. Θουκ. 50. — Παρὰ τῷ Λεξ. τοῦ Sophocles
ἡ λ. «ἐντεύξεις» λαμβάνεται καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς προσευχῆς, τῆς ἱκεσίας.
Πλεῖστα παραπομπὰ κυρώνουν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐν τῷ Λεξικῷ. — Καὶ
ἐν τῷ Εὐχολογίῳ τοῦ G o a r ἀναφέρεται ἡ λ. ἐν λειτουργικῇ ἐννοίᾳ, ὡς «ἀ-

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Ν

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β'.

(Ἀπόδοσις εἰς ἀπλὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν).

XIX. Ὡστε, ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί, μετὰ τὸν Θεὸν τῆς Ἀληθείας (ἦτοι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς περικοπῆς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Πατὴρ τῆς Ἀληθείας, ὁ Θεός), ἀναγινώσκω (ἀπὸ χειρογράφου ἀσφαλῶς) πρὸς χάριν σας δέξαι (προσευχὴν ἢ παραίνεσιν;), διὰ νὰ προσέχητε εἰς ὅσα ἔχουν γραφῆ (ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; ἢ εἰς τὴν ἀναγνωσθεῖσαν περικοπὴν τῆς Ἀγ. Γραφῆς;), ἵνα καὶ τὸν ἑαυτὸν σας σώσητε καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἀναγινώσκει πρὸς χάριν σας· διότι ζητῶ ὡς ἀνταμοιβὴν ἀπὸ σᾶς νὰ μετανοήσητε ἐξ ὅλης καρδίας (μὲ τὴν καρδιά σας, εἰλικρι-

τησις), ἦτοι δέξαισι. Πβλ. τοῦ Du Cange, Glossarium, ἐνθα καὶ αἱ παραπομπαί: Ἀ' Τ' μ. 2,1. 4,5. Εὐ σ., 'Ε. 'Ι. IV, 2,2. «προσφώνησιν καὶ ἔντευξιν ποιῆσθαι». Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐρμηνείας ταύτης μέγα πρόβλημα γεννᾶται, ὅπερ δὲν παρετηρήθη ἄχρι τοῦδε. Ἐὰν ἡ λ. «ἐντευξις» ἔχη πράγματι τὴν ἔννοιαν τῆς εὐχῆς, μάλιστα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν φράσιν «εἰς τὸ προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις», τότε ὁ μέλλων ν' ἀναγνώσῃ τὴν «ἐντευξιν» (εὐχὴν) πράττει τοῦτο π ρ ὀ τῆς ἀναγνώσεως τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔλεγεν, ὅτι ἀναγινώσκει χάριν τῶν ἀκροατῶν του εὐχὴν (δέξαισι) διὰ νὰ προσέχουν εἰς τὸ νόημα τῆς Ἀγ. Γραφῆς. Ἡ δὲ προηγουμένη φράσις «μετὰ τὸν Θεὸν τῆς ἀληθείας» δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἤδη περικοπὴν τοῦ θείου λόγου καὶ δι' αὐτὸ ἀναγινώσκει νῦν «ἐντευξιν» «εἰς τὸ προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις», ἦτοι εἰς τὸ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν του εἰς τὸ νόημα τῶν ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ λόγων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐκπλήττει τὸ γεγονός, ὅτι πρωθυστερῶς λέγει τοῦτο ὁ κῆρυξ. Ἡ λ. «ἀναγινώσκω» ἐν χρόνῳ ἐνεστώτῳ δηλοῖ προδήλως ὅτι νῦν προτίθεται ν' ἀναγνώσῃ τὴν «ἐντευξιν». Ἄλλωστε, ἐὰν ἡ «ἐντευξις» ἐσήμαινε τὴν διδομένην διὰ τῆς Ὁμιλίας του ἐρμηνείαν τῆς ἀναγνωσθείσης ἤδη περικοπῆς, πῶς οὐδὲν, ἀπολύτως οὐδὲν σημεῖον ἐνδεικτικὸν παρέχεται ἀναφορᾶς τοῦ κειμένου τῆς Ὁμιλίας εἰς ἀναγνωσθεῖσαν ἀγιογραφικὴν περικοπὴν; Καθ' ἡμᾶς ἡ Ὁμιλία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς ὠρισμένον κείμενον περικοπῆς τινος ἐκ τῆς Ἀγ. Γραφῆς. Ὁ ὁμιλητὴς — διότι πρόκειται πρᾶγματι περὶ Ὁμιλίας — ἀπλῶς ὑποδηλοῖ ὅτι ἀπὸ χειρογράφου ἀνέγνωσε τὴν Ὁμιλίαν του καὶ ὅτι ἐν τέλει ἀνακωνοῖ τὴν ἰδίαν εὐχὴν («ἀναγινώσκω ὑμῖν εὐχὴν» =

νά), δίδοντες εἰς τὸν ἑαυτὸν σας τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ζωὴν (τὴν ἀληθινήν, τὴν κατὰ Θεόν). Διότι, ὅταν τοῦτο πράξωμεν (ἐπιτύχωμεν), θὰ θέσωμεν τοῦτο ὡς σκοπὸν εἰς ὅλους τοὺς νέους (τοὺς νέους τὴν ἡλικίαν καὶ βαπτισθέντας ἢ εἰς τοὺς προσερχομένους διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, τοὺς νεοφωτισίους), πού θέλουν νὰ ἐργάζωνται, ἀψηφοῦντες τοὺς πόνους, τὰ ἔργα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς χρηστότητος (τῆς ἀγαθοεργίας, τὰς πράξεις τὰς ἠθικὰς καὶ ὠφελίμους). 2. Καὶ νὰ μὴ ἀηδιάζωμεν (νὰ μὴ δυσά-

διατυπῶναι νῦν τὴν εὐχὴν καὶ τὴν παράκλησιν) «εἰς τὸ προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις» — εἰς ὅσα ἔχω γράψει καὶ ἀνέγνωσα πρὸς ὠφέλειάν σας, χάριν τῆς σωτηρίας καὶ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀναγνώσαντος. Μόνον οὕτω δυνάμεθα ν' ἀποφύγωμεν περαιτέρω ἐπισφαλῆ καὶ ἀβέβαια συμπεράσματα.

XIX. Ἡ προσφώνησις «ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί» μόνον νῦν ἀναφέρεται καὶ ἅπαξ ἔτι κατωτέρω κ. XX, 2. — Εἰς τὸ «Θεὸς τῆς ἀληθείας» ἐλέχθησαν ἀνωτέρω τὰ πρέποντα. Πβλ. καὶ κ. III, 1. XX, 5. — Ἡ σύνδεσις τῆς ἀναγιγνωσκόμενης περικοπῆς τῆς Ἀγ. Γραφῆς μετὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος κηρύγματος ἐλήφθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῆς Συναγωγῆς. Πβλ. Λουκ. 4,20 ἔ. Πράξ. 13,15. Ὅρα σχετικῶς Schürer, Geschichte des Jüdischen Volkes III 451/7. Εἶναι μᾶλλον βέβαιον, ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο ἤδη ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν, ἂν καὶ σαφεῖς πηγαι καὶ μαρτυρίαι δὲν ὑπάρχουν. Πβλ. Α' Κορ. 14,26, ἔνθα ὁμοῦ δὲν ἀριθμοῦνται αἱ ἀναγιγνωσκόμεναι περικοπαι κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν. Ἀπλῶς ὑπονοοῦνται ἱερὰ κείμενα καὶ εἶτα ἐρμηνεῖα καὶ κήρυγμα. Καὶ εἰς τὸν Τιμόθεον ὁ Παῦλος συνιστᾷ, λέγων «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ» (Α' Τιμ. 4,13 ἔ.). Ὅρα καὶ Ἰουστ., Α' Ἀπολ. 67,3 ἔξ. : «καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροῦς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα... ποιεῖται». Ἐντελῶς ὁμοίως καὶ αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ II, 54,1: «μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ψαλμωδίαν καὶ τὴν ἐπὶ ταῖς Γραφαῖς διδασκαλίαν». Πβλ. Τερτυλλ., Ἀπολογ. 39. Περὶ ψυχῆς 9. — Ο' Knorpf, Zeitschr. f. nt. Wiss. 3,266/79 ἐπεχείρησε ν' ἀνεύρη τὴν ἀναγνωσθεῖσαν περικοπὴν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, τὴν προηγηθεῖσαν τῆς Ὁμιλίας. Κατ' αὐτὸν ἦτο ἡ περικοπὴ ἐκ τοῦ προφήτου Ἡσαίου, 54-66. Ἀλλὰ τοῦτον ἀνῆρσεν ὁ Schüssler, Zeit. f. K. Gesch. 28,1-13. Ἀνωτέρω ἐξετέθη καὶ ἡ ἡμετέρα ἀντίθετος γνώμη. Ὅτι ἐπίσης ἡ Ὁμιλία ἀνεγνώσθη καὶ δὲν ἐλέχθη ἀπὸ στήθους φαίνεται μᾶλλον βέβαιον, μετὰ μάλιστα τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν τοῦ ὁμιλητοῦ ἐν τῷ κ. XIX, ὅτι «ἀναγινώσκει» («έντευξιν») «εἰς τὸ προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις». — Σημειωθῆτω δ' ἐπ' εὐκαιρίᾳ, ὅτι κατὰ τὸν Εὐσ., Ἐ. Ἰ. VI, 36,1 ὁ Ὀριγένης

ρεστούμεθα) καὶ ἀγανακτῶμεν οἱ ἄσοφοι (ἀποδεικνύοντες, ὅτι εἴμεθα μωροὶ καὶ ἀνόητοι), ὅταν κάποιος (ἀναγνώστης ἢ κήρυξ) μᾶς νουθετῇ (μᾶς συμβουλευῇ) καὶ μᾶς ἐπιστρέφῃ (μᾶς καλῇ νὰ ἐπιστρέψωμεν διὰ τῆς μετανοίας) ἀπὸ τὴν ἀδικίαν (τὴν παρανομίαν καὶ ἁμαρτίαν) εἰς τὴν δικαιοσύνην (τοῦ Θεοῦ, ἦτοι τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ). Διότι μερικὰς φορὰς ἐνῶ διαπράττομεν τὰ πονηρὰ (τὰς ἁμαρτωλὰς πράξεις), δὲν τὸ γνωρίζομεν (δὲν ἔχομεν τὴν συναίσθησιν τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας) ἕνεκα τῆς διψυχίας (τῆς ἀμφιταλαντεύσεως καὶ ἀμφιβολίας) καὶ τῆς ἀπιστίας ποῦ ὑπάρχει μέσα εἰς τὰ στήθη μας, καὶ (διότι) «ἔχομεν σκοτισθῆ εἰς τὴν διάνοιαν» (εἰς τὸ μυαλό μας) ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ματαίων (τῶν προσκαίρων καὶ ἄνευ ἀξίας ἁμαρτωλῶν ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν).

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ
Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

π ρ ὠ τ ο ς ἐπέτρεψε τὰς ἐλευθέρως «λεγόμενας αὐτῷ διαλέξεις ταχυγράφοις μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι, οὐ πρότερον ποτε τοῦτο γενέσθαι συγκεχωρηκότα». — «ἵνα καὶ ἑαυτοὺς σώσητε κλπ.» πρβλ. XV, 1, ε. — «σ κ ο π ὄ ν»: πβλ. Ἄποστολ. Διατ. II, 6,7: «σκοποὺς γὰρ εἶναι δεῖ ὑμᾶς τῷ λαῷ τοὺς ἐπισκόπους, ὅτι καὶ ὑμεῖς σκοπὸν ἔχετε τὸ Χριστόν. Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε σκοποὶ ἀγαθοὶ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ». Πβλ. Πολυβ. VII, 8,9: «σκοπὸν προέθηκε κάλλιστον». Οἱ «ν ἑ ο ι ω» («σκοπὸν πᾶσιν τοῖς ν ἑ ο ι ς θήσομεν») δὲν φαίνεται νὰ εἶναι οἱ κατηγούμενοι, ἀλλ' οἱ νεοφώτιστοι, τὰ νέα μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Πβλ. Α' Κλήμ. 1,3, 21,6. Ἄποστολ. Διατ. II, 10,1: ὁ ἀνάξιος ἐπίσκοπος «αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς νεοφώτοις καὶ κατηγούμενοις... ἔτι δὲ νέοις καὶ νέαις τῇ ἡλικίᾳ». 2. «ἀ γ α ν α κ τ ὠ μ ε ν»: Πβλ. Α' Κλήμ. 56,2. «οἱ ἄ σο φο ι ω». Πρβλ. ἀνωτ. 1,2. Σοφ. Σολ. 5,4: «οἱ ἄφρονες, τὸν βίον αὐτοῦ ἐλογισάμεθα μανίαν». Ὁριγ. Περὶ προσευχῆς 5: «ἀπολειπόμεθα οἱ ἄνθρωποι πλεῖον τοῦ Θεοῦ». Ἄντι «ἐ ν ἰ ο τ ε ω» τοῦ κῶδ. Σ, ὁ κῶδ. I ἔχει «ἐ ν ι α». — Διὰ τὴν «δ ι ψ υ χ ἰ α ν» καὶ «ἀ π ι σ τ ἰ α ν» ἀναγκαῖος ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ρήτορος ἐν τοῖς κεφ. 11 καὶ 17,5, ἐνθα οἱ «ἀ π ι σ τ ο ι ω» εἶναι οἱ βεβαπτισμένοι χριστιανοί. Τὴν «δ ι ψ υ χ ἰ α ν» καταπολεμεῖ μετὰ πάθους καὶ ἐν ἐκτάσει ὁ Ἐρμᾶς. — Εἰς τὸ «ἐσκοτίσαμε τὴν διάνοιαν» πβλ. Ῥωμ. 1,21— «ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία» καὶ μάλιστα Ἐφεσ. 4,18: «ἐσκοτωμένοι τῇ διανοίᾳ». Πβλ. καὶ Α' Κλήμ. 36,2, ὡς καὶ Β' Κλήμ. 1,6.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Αἱ Λειτουργίαι εἰς ἔξωκκλήσια.

Ἡ θερινὴ περίοδος εἶναι πρόσφορος διὰ τὴν τέλεσιν Θείων Λειτουργιῶν εἰς ἔξωκκλήσια. Τοῦτο εἶναι ὠραία συνήθεια, τῆς ὁποίας τὴν ἀνάγκην αἰσθάνονται οἱ πιστοί. Μέσα εἰς τὴν Φύσιν, μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ κόσμου, ἡ ψυχὴ ἔρχεται πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεόν. Ἀνταποκρινόμενοι εἰς αὐτὸν τὸν πόθον, καλὸν εἶναι οἱ ἐφημέριοί μας νὰ ὀργανώσουν ἐφέτος τοιαῦτα προσκνήματα, παρέρχοντες οὕτως εἰς τοὺς ἐνορίας των μίαν ἰδιαιτέως ψυχωφελῆ τέρωσιν. Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, κατ' ἔξοχὴν δὲ τῆς ἑλληνικῆς, ἐδρίσκει ἐξαισία θέληττα εἰς τὰ ἐν λόγῳ προσκνήματα, τὰ ὁποῖα μετ' ἀπαραιμίλλου χάριτος, περιγραφικῆς καὶ λυρικῆς, ζωντανεύουν αἱ σελίδες ἐνὸς Παπαδιαμάντη.

Ὁ συνέδημος τοῦ θεοῦ Παύλου.

Τὴν 11ην Ἰουνίου ἡ Ἐκκλησία μας γεραίρει τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ποιητὴς εἰς τὸ ἀπολυτικίον του τὸν ὀνομάζει μεταξὺ ἄλλων «χάριτος δοχείον», (τοῦ θεοῦ Παύλου συνέδημον). Ὅπως δὲ ὁ Ἀπόστολος οὗτος, ἂν καὶ δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Δώδεκα Μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα, ἀνεδείχθη «ἰσσοστάσιος τῶν Δώδεκα» μετὰ τὸ φατεινὸν καὶ τὸ εὐκαρπον ἔργον του, τὸ ὁποῖον ἤρρισε συνοδεύων τὸν μέγαν Παῦλον. Ἀκόμη δὲ καὶ ἡ ἐννοια τοῦ ὀνόματός του συμπίπτει πρὸς τὸν ὠραῖον βίον του, καθ' ὅσον ὁ ἐκ Κύπρου καταγόμενος οὗτος Ἀπόστολος ἦτο ὄντως «νῖος παρακλήσεως», ὄργανον δηλαδὴ εἴηχον τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος. Ἡ μνήμη του ἐφέτος ἄς ἀποτελέσῃ πηγὴν νέων ἐμπνεύσεων καὶ προτροπῆς διὰ τοὺς ἐργάτας τῆς Ἐκκλησίας μας, τοὺς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων.

Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἰππῶνος.

Τὸν μῆνα Ἰούνιον στολίζει καὶ ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὁ ἱερός Ἀγγυστίνος, ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Ἀφρικῇ Ἰππῶνος, ὅστις ἐορτάζεται τὴν 15ην τοῦ μηνός. Ὁ μέγας Πατὴρ, μονογραφίαν λαμπρὰν περὶ τοῦ ὁποῖου ἔγραψεν ὁ Καθηγητὴς κ. Κωνστ. Μπόνης (βλ. καὶ σχετικὸν ἄρθρον ἐν τῇ Θερησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ εἰς λ.) ἂν καὶ ἔλαμψεν εἰς τὴν Δύσιν, δὲν ὑπολείπεται εἰς φήμην καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ. Τὸ περίφημον ἔργον του («Ἐξομολογήσεις»), ὡς καὶ ἄλλα τμήματα

Ἔτος τῆς γυναικός

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ*

Ε'

Οἱ τομεῖς τῆς ἐργασίας τῶν διακονισσῶν ἦσαν ποικίλοι, ἀναφερόμενοι πρὸ πάντων «εἰς τὰς τῶν γυναικῶν ὑπηρεσίας».

Εἰς τῶν σπουδαιότερων τομέων τῆς ἐργασίας τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ ἐν τῷ γυναικείῳ κόσμῳ ἱεραποστολική, Κατηχητικὴ καὶ διδακτικὴ ἐργασία. Αἱ διακόνισσαι ἀφ' ἑνὸς προσείλκυον πολλὰς ἐκ τῶν ἐθνικῶν γυναικῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀφ' ἐτέρου διενήργουν τὴν κατήχησιν εἰς τὰς τάξεις τῶν Κατηχουμένων γυναικῶν, διδάσκουσαι εἰς αὐτὰς τὰς ἀληθείας τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τὸν τρόπον τῆς ἀποκρίσεως εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ βαπτίσματος, ὡς καὶ τοὺς κανόνας τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετ' αὐτὸ χριστιανικῆς συμπεριφορᾶς, καὶ ἐκ τρίτου ἐδίδασκον καὶ ἐνουθέτουσαν πολλάκις τὰς βεβαπτισμένας γυναῖκας εἴτε καθ' ὁμάδας εἴτε ἀτομικῶς ἐπὶ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν ἀτομικὴν ἢ οἰκογενειακὴν ἢ κοινωνικὴν ζωὴν τῆς γυναικός, ἄλλοτε δὲ εἰς τὰ καθήκοντα μιᾶς ἀφιερωμένης εἰς τὸν Θεὸν γυναικός. Αἱ διακόνισσαι ὡσαύτως ἀνελάμβανον τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ὀρφανῶν καὶ ἐνίστε τὴν διδασκαλίαν καὶ κατήχησιν καὶ ἀρρένων παιδιῶν καὶ νέων, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ μιᾶς διηγήσεως τοῦ Θεοδωρήτου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξιστορεῖται, ὅτι μία διακόνισσα διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἀπέσπασεν ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας τὸν υἱὸν ἑνὸς διασήμου εἰδωλολάτρου ἱερέως, ὅστις συνεδέετο μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου.

Ἄλλος σπουδαιότατος τομεὺς τῆς ἐργασίας τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ ἄσκησις τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης. Αὗται ἦσαν οἱ ἄγγελοι

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 201 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

τῆς τεραστίας συγγραφικῆς τοῦ παραγωγῆς, εἶναι ἐντροφήματα τῶν ψυχῶν καὶ εἰς τὸν χῶρον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀποδοθέντα εἰς νεοελληνικὴν μετάφρασιν. Ὁφέλιμα εἶναι τὰ κείμενα ταῦτα καὶ διὰ τοὺς λογιωτέρους τῶν ἐφημερίων μας, εἰς οὓς καὶ τὰ συνιστῶμεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου.

τοῦ ἐλέους καὶ αἱ ἐπισκέπτρια ἀδελφαὶ τῶν ἀσθενῶν, τῶν θλιβομένων καὶ τῶν ἐνδεῶν γυναικῶν, μεταδίδουσαι εἰς αὐτάς τὰ δῶρα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ὡσαύτως αἱ διακόνισσαι ἐπεσκέπτοντο τοὺς ἐν φυλακαῖς εὗρισκομένους χριστιανούς, προσκομίζουσαι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφοράς. Εἰς τὴν φιλανθρωπικὴν ἐργασίαν τῶν γυναικῶν δύναται νὰ ὑπαχθῆ καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν διενεργουμένη φιλοξενία τῶν γυναικῶν.

Αἱ διακόνισσαι ἀπετέλουν τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν χριστιανῶν γυναικῶν, ὀδηγοῦσαι ταύτας πρὸς ἐκείνους καὶ παρασκευάζουσαι τὰς μεταξὺ αὐτῶν συναντήσεις καὶ συνομιλίας. Αἱ διακόνισσαι μετέφερον τὰς παραγγελίας τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὰς χριστιανὰς γυναῖκας, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ σταλῆ ὁ διάκονος διὰ λόγους εὐπρεπειᾶς ἢ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ σκανδαλισμοῦ τῶν ἐθνικῶν.

Κύριον καθήκον τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ γενικὴ ἐπίβλεψις τῶν χριστιανῶν γυναικῶν, ἥτις ἤσκειτο οὐ μόνον ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὴν ὥραν τῆς λειτουργίας καὶ πάσης δημοσίας θρησκευτικῆς λατρείας, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ κατ' αὐτὸν τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὅποτε συνεδυάζετο μετὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξατομικεύσεως τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ἐπιβαλλομένης ἰδιωτικῆς κατ' οἶκον διδασκαλίας καὶ παροχῆς συμβουλῶν. Πολλαὶ ἐξέχουσαι διακόνισσαι διηύθυνον τοὺς ἐν τῇ ἐνορίᾳ «οἴκους παρθένων» ἢ «παρθενῶνας», ἐντὸς τῶν ὁποίων αὐταὶ ἦσαν διδασκάλισσαι καὶ ὀδηγοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παρθένων εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολήν. Ἐπίσης πολλαὶ «πρῶται τῶν διακονισσῶν» διηύθυνον τοὺς οἴκους διακονισσῶν, οἱ ὅποιοι ὑπῆρχον πλησίον τῶν μεγάλων ναῶν, εἰς τοὺς ὁποίους διηκόνουν πολλαὶ διακόνισσαι. Ἐπίσης αἱ «ἤδη οὔσαι εὐλαβέσταται διάκονοι» ἐνουθέτουں τὰς δοκίμους διακόνισσας «κατὰ τὸν τῆς χειροτονίας καιρὸν».

Πολλαὶ διακόνισσαι ὑπηρετοῦν εἰς τοὺς ναοὺς τῶν μοναστηρίων ἢ ἀνελάμβανον καθήκοντα ἡγουμένης εἰς αὐτὰ ἢ προϊσταμένης εἰς τοὺς «οἴκους παρθένων».

Ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι οἱ τομεῖς τῆς ἐργασίας τῶν διακονισσῶν ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς λατρείας μερικαὶ διακόνισσαι ἴσταντο εἰς τὰς θύρας, διὰ τῶν ὁποίων αἱ γυ-

ναϊκες εισηρχοντο εις τον ναον, και εφυλαττον, «ινα μη τις απιστος εισελθη η αμυητος». Αι διακονισσαι ωσαυτως επεβλεπον την εν τῷ ναῷ τάξιν, ευπρεπειαν και καθαριότητα των θεσεων των γυναικων, αι οποιαι κατελαμβάνον θεσιν εις το εν κλειτος του ναου, κχωρισμεναι εκ των ανδρων. Ἐπισης αι διακονισσαι πιθανωτατα εδιδον το συνθημα της συμμετοχης των γυναικων εις το εν τη Ἐκκλησιᾷ «υποψάλλειν» του εκκλησιάσματος και εποιοουντο δια τας γυναϊκας την αρχην του κατα την θειαν Λειτουργιαν διδομενου «φιλήματος της ειρήνης», κατα το οποιον «οἱ ἄνδρες ἡσπάζοντο τοὺς ἄνδρας καὶ αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας».

Αἱ διακονισσαι ἀναμφιβόλως εισηρχοντο εις το ι. βῆμα και εφροντιζον περι της καθ' ὅλου ευπρεπουδς και κοσμιας εμφανισεως αυτου.

Σπουδαιοτατη ἦτο η κατα την τελεσιουργιαν του βαπτισματος των γυναικων υπηρεσια των διακονισσων. Κατα τας Ἀποστολικὰς Διαταγὰς, η διακονισσα βοηθει «τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας διὰ τὸ εὐπρεπές. Ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ δὲν ὑφίστατο ὁ νηιοβαπτισμὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ γενικὴ συνήθεια τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν, ἦτο νὰ γίνεται ἡ βάπτισις διὰ καταβυθίσεως ὀλοκλήρου τοῦ σώματος εἰς τὸ ὕδωρ εἰς κατάστασιν γυμνότητος, διὰ τοῦτο ἡ παρουσία τῶν διακονισσῶν κατὰ τὸ βάπτισμα τῶν γυναικῶν ἦτο ἀναγκαία, ἵνα τελεσιουργῆται τὸ ἱερὸν μυστήριον μετὰ πάσης εὐπρεπείας καὶ κοσμιότητος, ἀποφευγομένου τοῦ σκανδαλισμοῦ τῶν συνειδήσεων οὐ μόνον τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τελούντων τὸ βάπτισμα κληρικῶν. Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, τὸ τάγμα τῶν διακονισσῶν εἶναι ἀπαραίτητον «ἐνεκεν σεμνότητος τοῦ γυναικείου γένους... καὶ ὅτε γυμνωθεῖ σῶμα γυναιχοῦ, ἵνα μὴ ὑπὸ ἀνδρῶν ἱερουργούντων θεαθεῖη, ἀλλ' ὑπὸ τῆς διακονίσσης». Ἡ διακονισσα ἐβοήθει πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐνδυσιν καὶ ἐκδυσιν τῆς βαπτιζομένης γυναικοδς και διενήργει την δια του επορκιστου ελαιου και του αγιου μυρου επιχρισιν του σωματος της βαπτιζομένης, του ιερέως η του επισκόπου χριοντος μόνον το μέτωπον αυτης. Κατα τας Ἀποστολικὰς Διαταγὰς «ἐν τῷ φωτίζεσθαι γυναικας, ὁ διάκονος χρίσει μὲν μόνον τὸ

μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ καὶ μετ' αὐτὸν ἡ διάκονος ἀλείψει αὐτάς· οὐ γὰρ ἀνάγκη τὰς γυναῖκας ὑπ' ἀνδρὸς κατοπτεῦσθαι». Τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς κολυμβήθρας ἐξερχομένην ὑπεδέχετο ἡ διακόνισσα. Αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ ὀρίζουν, ὅτι, μετὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι τριττὴν κατάδυσιν, «τὸν μὲν ἄνδρα ὑποδεχέσθω ὁ διάκονος, τὴν δὲ γυναῖκα ἡ διάκονος, ὅπως σεμνοπρεπῶς ἢ μετὰ δόσεις τῆς ἀθραύστου σφραγίδος γένηται». «Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος χριέτω τοὺς βαπτισθέντας τῷ μύρῳ».

Ἄλλος τομεὺς τῆς ἐργασίας τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ μεταφορὰ καὶ μετάδοσις τῆς θείας Κοινωνίας εἰς τὰς ἀσθενεῖς γυναῖκας, αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβοῦν εἰς τὸν ναόν. Αἱ μοναχαὶ-διακόνισσαι ἢ αἱ ἡγούμεναι-διακόνισσαι, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ, μετέδιδον τὴν θείαν Κοινωνίαν εἰς τὰς ἀσθενεῖς μοναχάς.

Αἱ διακόνισσαι φαίνεται, ὅτι ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ «σαβάνωμα», τὴν διακόσμησιν, τὴν κηδεῖαν καὶ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν χριστιανῶν γυναικῶν. Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπὸ τῆς διακονίσσης Λαμπαδίας διακοσμῆσεως τῆς νεκρᾶς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἁγίας Μακρίνης.

Ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν πτυχῶν καὶ ἐκφάνσεων τῆς γυναικείας διακονίας, αἱ ὁποῖαι μόνον ἐν μέρει ἐταυτίζοντο πρὸς τοὺς τομεῖς τῆς ἐργασίας τοῦ διακόνου, πιθανώτατα θὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐκδηλώσεις αὐτῆς, αἵτινες εἶναι ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς. Ἡ πρὸς τὸν Σωτῆρα ἀγάπη, ἣτις δέον νὰ εἶναι τὸ ἐλατῆριον τῆς δράσεως τῶν διακονισσῶν, ἀσφαλῶς θὰ ὠδήγει ταύτας εἰς τὴν ἐξεύρεσιν νέων τρόπων ἐκφράσεως καὶ ἀκτινοβολίας.

Ἐὰν εἰς μερικὰς αἰρέσεις ἢ γυναικεῖα διακονία ὠδήγησεν εἰς καταχρήσεις, ἀντιθέτως εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, ἐγένετο χρῆσις τῶν γυναικείων ἱκανοτήτων καὶ τῆς γυναικείας ἀφοσιώσεως κατὰ τρόπον μὴ ἀπᾶλλον πρὸς τὸ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων κληροδοτηθὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πνεῦμα.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΣΠΕΥΣΟΝ ΑΝΕΥ ΑΝΑΒΟΛΗΣ*

2. Ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς ἡμέρας τοῦ Κυρίου.

Οὐδεμία δικαιολογία ὑπάρχει διὰ τὴν τοιαύτην τακτικὴν ὀρι-
σμένων χριστιανῶν. Διότι ὁ χριστιανὸς εἶναι ὁ δούλος «ὁ γνοὺς τὸ
θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ» (Λουκ. ιβ' 47). Ἐὰν ἀποστῆ τοῦ
θελήματος Ἐκείνου, ὅστις καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ τοῦ
ἀνθρώπου, καὶ ποιήσῃ «ἄξια πληγῶν» (Λουκ. ιβ' 4ε), θὰ ὑποστῆ
τὴν τύχην τοῦ δούλου τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ
Λουκᾶ· «δαρήσεται πολλάς» (ιβ' 47). Ὁ πιστὸς οἰκονόμος—καὶ
τοιούτος δέον νὰ εἶναι πᾶς χριστιανός—πρέπει νὰ εἶναι ἀνὰ πᾶσαν
στιγμὴν ἔτοιμος νὰ δώσῃ λόγον ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς περιου-
σίας, τὴν ὁποίαν τῷ ἐνεπιστεύθη ὁ ἀποδημησας Κύριος, ὁ ὁποῖος
θὰ ἔλθῃ ἀπροσδοκῆτως καὶ χωρὶς νὰ προαναγγείλῃ τὴν ἔλευσίν του·
«ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ἧ οὐ προσδοκᾷ καὶ
ἐν ὥρᾳ ἧ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ
μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει» (Λουκ. ιβ' 46).

Καὶ πράγματι· ποῖος γνωρίζει τὸν χρόνον τῆς ἐλεύσεως τοῦ
Κυρίου; Εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζῃ ὁ σκοπὸς στρατιώτης πότε θὰ
δεχθῆ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐφοδεύοντος ἀξιωματικοῦ; Δύναται τοῦτο
νὰ συμβῆ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Διὰ τοῦτο εἶναι ὑποχρεωμένος ν'
ἀγρυπνῆ μὲ τὸ ὄπλον ἀνὰ χεῖρας καὶ μὲ τεταμένην τὴν προσοχὴν,
διότι ἀντὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ δεχθῆ τὴν ἐπίθε-
σιν καὶ ἀφοπλισθῆ ὑπὸ τοῦ καραδοκοῦντος ἐχθροῦ, ὅποτε θὰ ἀπολέ-
σῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ συμβῆ καὶ συμ-
βαίνει καὶ μὲ τοὺς στρατιώτας τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι κατεστάθησαν
φρουροὶ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὅποῖον παρέλαβον ἀσπι-
λον καὶ καθηγιασμένον διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Ἀρχιποίμενος. Ἐὰν
ἡμεῖς ὑπὸ πνεύματος ἀσθενείας ἀγόμενοι ἀφήσωμεν τὰς ψυχὰς
μας νὰ κυριευθῶσιν ὑπὸ τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος, τότε καὶ ἑαυ-
τοὺς εἰς θάνατον παραδίδομεν καὶ ἀφήνομεν ἀκάλυπτον τὸ σῶμα
τῆς Ἐκκλησίας, ἐναντίον τοῦ ὁποίου βάλλουν ἀπὸ αἰώνων οἱ
ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας δὲν εἶναι ζήτημα ἐπιδεχόμενον ἀνα-
βολῆν. Δὲν εἶναι ὑπόθεσις τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ τοῦ παρόντος.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 202 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

Ἡ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀποδημία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει προσδιωρισμένον χρόνον, οὔτε μετρεῖται κατὰ τὸ μῆκος τῆς ἡλικίας ἐκάστου. Ἄλλ' οὔτε προαναγγέλλεται ὁ θάνατος οὔτε καὶ προθεσμία τάσσεται διὰ τὴν ἀνάλογον προετοιμασίαν. Διότι ἄλλοτε μὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μακρᾶς καὶ ἐπωδύνου ἀσθενείας, ἄλλοτε δὲ ἐπέρχεται αἰφνιδίως καὶ δὲν προλαμβάνομεν οὔτε τὰ ἐγκόσμια νὰ ρυθμίσωμεν, συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν βούλησίν μας, οὔτε διὰ τὰ ὑπερκόσμια νὰ προπαρασκευασθῶμεν. Ἡ σάρξ, τὴν ὁποίαν τόσον περιποιούμεθα καὶ καλλωπίζομεν μὲ περισσὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα, ὥστε νὰ εἶναι «καλὴ τὸ εἶδος», καταρρέει καὶ ἡ δόξα αὐτῆς σβέννυται, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον μαραίνεται τὸ χόρτον, ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον, καὶ τὸ ἄθος του καταπίπτει. Παραστατικήν εἰκόνα τοῦ γεγονότος τούτου μᾶς δίδει ὁ Προφήτης· «Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄθος χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄθος ἐξέπεσε, τὸ δὲ ρῆμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα» (Ἦσ. μ' 6-8).

Τίποτε, λοιπόν, δὲν εἶναι αἰώνιον καὶ ἀθάνατον, εἰ μὴ ἡ δόξα καὶ τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην τὴν γνωρίζει ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης, τελείαν ὅμως ταύτης ἐπίγνωσιν ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, πρὸς οὓς ἐκηρύχθη τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ οἵτινες ἠξιώθημεν διὰ τοῦ βαπτίσματος νὰ γίνωμεν κληρονόμοι αὐτοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ ἐν τῇ ἐπουρανίῳ βασιλείᾳ. Ἄλλ' εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν διὰ νὰ φθάσῃ τις πρέπει νὰ εἶναι ἐφωτισμένος μὲ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, φῶς τὸ ὅποιον δὲν ἐδανείσθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐν σπουδῇ, ἀλλὰ δι' ὄλου τοῦ βίου του τὸ διετήρησεν ἀνημμένον ἐντὸς τῆς ψυχῆς του καὶ ἐφρόντισε νὰ παραμείνῃ ἄσβεστον μέχρι τέλους κατὰ τὴν ὑποθήκην αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· «Ἐστῶσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμένοι καὶ οἱ λύχνοι καίόμενοι» (Λουκ. ιβ' 35). Τί ἄλλο ἐντονώτερον παράγγελμα καὶ ζωηρότερον εἰς ἔκφρασιν θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ νὰ τονισθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς διαρκοῦς προπαρασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ παρόντι βίῳ, διὰ νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ ὑποδεχθῇ μὲ τὸν λύχνον του φαίνοντα τὸν ἀναμενόμενον Κύριόν του;

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Ο ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΕΛΛΑΔΑ*

β) Ἄλλα μέτρα.

Παράλληλα μὲ τὴν ἔκδοσι Κανονισμῶν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴ ἐμερίμνησε καὶ γιὰ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασι τῶν μονῶν. Βέβαια ἡ ἀνόρθωσις τῶν μοναστηριακῶν οἰκονομικῶν δὲν ἀντίκρυζε κατὰματα τὴν ἀναγέννησι τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἀτένιζε περισσότερο τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσι τοῦ ΟΔΕΠ, ποῦ εἶχε πιά ἐξελιχθῆ σὲ ἐκκλησιαστικὸ οἰκονομικὸ φορέα. Ὡστόσο ἔμμεσα ἐνισχυόνταν καὶ οἱ μονές, ποῦ ἡ οἰκτρὴ οἰκονομικὴ τους κατάστασις ἦταν βασικὸ ἐμπόδιο στὴν ἐπ'ἀνδρωσί τους μὲ σοβαρὰ στοιχεῖα.

Ἔτσι ἡ Ἱ. Σύνοδος συνέχισε νὰ ζητῆ ἀπὸ τὴν Πολιτεία τὴν τροποποίησι τοῦ ν. 4684/30 περὶ ΟΔΕΠ σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις της. Ἄλλ' ἡ Πολιτεία ψυχία μόνον παρεχάσκει, ἔτσι γιὰ νὰ κλείνη μᾶλλον τὰ στόματα τῶν διαμαρτυρομένων καὶ ὄχι γιὰ νὰ συμβάλλῃ ἀποφασιστικὰ στὴ λύσι τῶν διαφορῶν. Τὸ πνεῦμα τῆς «ρουσφετολογίας» δὲν ἄφηνε τὴν Πολιτεία νὰ δῆ μὲ εὐλικρίνεια τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ἔγινε ὅ,τι ζητοῦσε ἡ Ἱ. Σύνοδος, ἀλλὰ τὰ πράγματα συνεχῶς ἐχειροτέρευαν. Ἔτσι τὸ 1934 ἀναγκαζόταν ἡ Ἱ. Σύνοδος νὰ διαμαρτυρηθῆ ἔντονα γιὰ τὴν ψήφισι νόμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετρέπετο ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις «ἀναλόγου ἐκτάσεως μοναστηριακῆς γῆς, ἐν συνεχείᾳ εὑρισκομένης πρὸς συνοικισμὸν ἀποτελοῦντα Κοινότητα, ὑπὲρ τῆς Κοινότητος ταύτης, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐν αὐτῇ ἀνεγέρσεως οἰκῶν ὑπὸ τῶν ἀστέγων δημοτῶν τῆς Κοινότητος»¹²².

Στὰ πλαίσια τῆς ὑπὲρ τοῦ μοναχισμοῦ μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν καὶ οἱ ἐνέργειαι ποῦ ἔκαμεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προκειμένου νὰ ἐπιτραπῆ ἢ πρόσληψις δοκιμῶν στὶς μονές νέων ποῦ δὲν εἶχαν ἀκόμη ἐκπληρώσει τὶς στρατιωτικὰς τους ὑποχρεώσεις, ὥστε αὐτοὶ μοναχοὶ πλέον ἢ καὶ κληρικοὶ νὰ ἐκαλοῦντο ἀργότερα μετὰ τὴν συμπλήρωσι τοῦ 30οῦ ἔτους των νὰ ὑπηρετήσουν σὰν ἱερεῖς ἢ βοηθοὶ των. Τὸ μέτρο αὐτὸ ἦταν χρήσιμο, ἰσχύει δέ, ὅπως ξέρουμε, καὶ στὶς ἡμέρας μας ὑπὸ τελειοτέραν μορφήν. Διότι σήμερα οἱ μοναχοὶ ἀπαλλάσσονται τελείως τῆς στρατιωτικῆς ὑπο-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 204 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

122. Βλ. Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι τ. Β' σ. 42-43.

χρεώσεως, γὰρ ὅσο χρόνον ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν στὶς μετάνοιές των. Καὶ παρὰ τὶς ἀντίθετες ἀπόψεις μερικῶν, ὅτι δηλ. καλὸν εἶναι νὰ πηγαίνουν πρῶτα οἱ νέοι στὸ στρατὸ καὶ ὕστερα νὰ γίνωνται μοναχοὶ καὶ κληρικοί, ἀπόψεις ποῦ ἔχουν βέβαια καὶ αὐτὲς κάποια δόσι ἀληθείας, ἐμεῖς νομίζουμε πὼς τὸ μέτρο τῆς ἀπαλλαγῆς εἶναι ὠφέλιμο καὶ μπορεῖ νὰ ἀποβῆ χρησιμο γιὰ τὴν ἐπ'ἀνδρωσι τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν μας γενικώτερα μὲ καλοὺς καὶ ἐναρέτους νέους, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ στρατιωτικὴ θητεία θὰ ἦταν ἓνας ἠθικὸς πειρασμός. Ἐὰν ὑπῆρχε κάποιος σοβαρὸς ἠθικὸς λόγος, κανεὶς δὲν θὰ ἀρνιόταν νὰ προσφέρουν καὶ αὐτοὶ τὶς ὑπηρεσίες των στὴν πατρίδα. Ἀλλὰ ὑπὸ ὁμαλὲς περιστάσεις δὲν ἔχει νὰ χάσῃ τίποτε ἡ πατρίδα, ἐὰν στερηθῆ τὶς στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες 50 ἢ 100 ὄλων κι' ὄλων κάθε χρόνο ἐλλήνων μοναχῶν, ἐνῶ, ἀντίθετα, πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τὸ μέτρο ὁ μοναχισμὸς, καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἡ πατρίς καὶ τὸ Ἔθνος ὅλο.

Ἐνα ἄλλο ἀξιοσημεῖωτο μέτρο ποῦ ἐλήφθη τότε καὶ πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ εἶναι ἡ εἰσαγωγή τοῦ κοινοβιακοῦ συστήματος σὲ ὅλες τὶς μονές. Τὸ ἰδιόρρυθμο σύστημα δὲν εἶναι ἐξυπηρετικὸ τοῦ ἀληθινοῦ μοναχικοῦ πνεύματος, οὔτε συμβάλλει στὴν ἀνάπτυξι τῶν ἀρετῶν τοῦ μοναχοῦ. Ὅπου ἐφαρμόσθηκε ἢ ἐφαρμόζεται, ὠδήγησε σὲ τρανὴ ἀποτυχία καὶ σὲ πειρασμὸ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἀντιθέτως τὸ κοινόβιο εἶναι τὸ πατερικὸ σύστημα τῆς τελειότητος, ποῦ προάγει τὴν πνευματικότητα καὶ ἀνοίγει τοὺς ὀρίζοντες γιὰ πνευματικὲς ἀναβάσεις καὶ μετεωρισμούς. Εἶναι ἀτύχημα γιὰ τὸν ἐλληνικὸ ὀρθόδοξο μοναχισμὸ ποῦ ἡ ἀπόφασίς ἐκεῖνῃ τῆς Ἱ. Συνόδου τελικὰ δὲν κατωρθώθη νὰ ἐφαρμοσθῆ σὲ ὅλη τὴν ἔκτασί της, γιατί, ὅπως εἶδαμε, ἀργότερα ἀφέθηκε ἓνα παράθυρο ἀρκετὰ εὐρύχωρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πέρασαν καὶ ἔμειναν ἔξω διάφορες περιπτώσεις ἰδιόρρυθμων μοναστηριῶν, στηριζόμενες στὴ μακροχρόνιο παράδοσι καὶ στὸ ἔθιμο. Καὶ βέβαια εἶναι γνωστὲς οἱ δυσκολίες ποῦ ἀντιμετωπίζονται κάθε φορὰ ποῦ ἐπιβάλλεται κάποιον μέτρο ἀντίθετον πρὸς τὴν κρατοῦσα κατάστασι τῶν πραγμάτων. Ὅμως ἐδῶ ἄξιζε τὸν κόπον νὰ ἀσκηθῆ κάθε ἐπιρροὴ καὶ κάθε φιλότιμη πίεσις γιὰ νὰ ἐπαναφερθῆ σὲ ὅλες τὶς μονές τὸ πατερικὸ κοινοβιακὸ σύστημα ζωῆς καὶ γιὰ νὰ ἐκλείψῃ τὸ ἀπεχθὲς ἰδιόρρυθμον. Σήμερα βέβαια οἱ περισσότερες μονές εἶναι κοινόβια. Μερικὲς ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰδιόρρυθμες. Ἀλλὰ εἶναι πιά φανερὸ πὼς πνευματικὴ ζωὴ ἀναπτύσσεται μόνον στὰ κοινόβια.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Δημητριάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Ποιμαντικά θέματα

«ΜΗ ΒΟΣΚΟΥΣΙ ΟΙ ΠΟΙΜΕΝΕΣ ΕΑΥΤΟΥΣ» ;

Εἰς τὸ 34ον κεφ. τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ θέτει ὁ Θεὸς τοὺς ποιμένας τοῦ Ἰσραὴλ ἐνώπιον τοῦ πλέον φοβεροῦ ἐρωτήματος. «^τΩ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσι ποιμένες ἑαυτοὺς; οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες;» (στίχ. 2) .

Δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῆς ὕλικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ποιμνίου ἐκ μέρους τοῦ ποιμένου. Ἡ θέσις αὕτη, τὴν ὁποίαν τὸ τεθὲν ἐρώτημα προβάλλει, εἶναι πάντοτε ἀφ' ἑαυτῆς φανερὰ εἰς πλείστας περιπτώσεις ποιμαντικῆς διακονίας. Ἄλλ' ἐκεῖνη ἡ θέσις ἢ ὁ ποιμαντικὸς προσανατολισμὸς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀμέσως φανερός, τοῦλάχιστον εἰς τὰ ἔμματα τρίτων, περιλαμβάνεται ἕμως εἰς τὴν ἐναγώνιον διαμαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ποιμένας τοῦ Ἰσραὴλ, εἶναι ἡ ἰδιοτελὴς πνευματικὴ συσχέτισις τοῦ ποιμένου πρὸς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ.

Φαίνεται, ὅτι, εἰς περιπτώσεις τινὰς ποιμαντικῆς διακονίας, ὁ ποιμὴν δὲν βόσκει τὰ πρόβατα ἀλλὰ ἑαυτόν. Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον ἀσκειται ὑπ' αὐτοῦ ὄχι χάριν τῶν προβάτων, ἀλλὰ κυρίως χάριν τῶν ἰδικῶν του ψυχολογικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν.

Βεβαίως «βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις» (Α' Τιμ. 5, 18) . Ὁ ποιμὴν δικαιούται νὰ βιοῖ πνευματικὴν ἱκανοποίησιν, προερχομένην ἐκ τῶν κόπων καὶ τῶν μόχθων αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου. Εἶναι εὐλογον νὰ θεραπεύωνται ψυχικαὶ καὶ πνευματικαὶ του ἀνάγκαι, μέσῳ τῆς προσφορᾶς του εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας. Δικαιολογεῖται ἐξ ἀρχῆς πᾶσα πλήρωσις συναισθηματικῆς ἀνάγκης, προκαλουμένης ἐκ τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν καὶ ὄρων ὑφ' οὓς τελεῖ. Ἄλλῃ ἢ «ἀμοιβῇ» αὐτῆ τοῦ ποιμένου, ἢ ὁποία τοῦ καταβάλλεται φυσιολογικῶς καὶ αὐθρομήτως ὑπὸ τῆς πνευματικῆς του καρποφορίας, δὲν ἐπιπίπτει εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἐλεγκτικοῦ ἐρωτήματος τοῦ Θεοῦ. «^τΑξιὸς ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ».

Τὸ ἐρώτημα τοῦ Θεοῦ, ὡς θαυτέρα πνευματικὴ πρόκλησις πρὸς ποιμαντικὴν αὐτογνωσίαν, ἐλέγχει κυρίως τὴν ἐκ μέρους τοῦ ποιμένου ψυχολογικὴν καὶ πνευματικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ποιμνίου.

Γνωρίζομεν σήμερον, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πορισμάτων τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης, ὅτι ἐνδέχεται ἡ προσφορὰ τῶν ὑπηρεσιῶν

μας πρὸς τὸν πλησίον νὰ ἀποβλέπη κατὰ θάσιν εἰς τὴν ἱκανοποίη-
σιν προσωπικῶν μας ἀναγκῶν. Ἐκφράζομεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην
μας διὰ νὰ ἐπουλώσωμεν ψυχικά μας τραύματα. Συμπαριστάμεθα
εἰς τὰς ἀνάγκας του διὰ νὰ θεβαιώνωμεν (ἀνεπιγνώστως) τοὺς
ἄλλους περὶ τῆς ἀνωτερότητος τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου. Καθ’
ὅμοιον δὲ ἀκριβῶς τρόπον ἐνδέχεται ἡ ἄσκησις τοῦ ποιμαντικοῦ
ἔργου νὰ χρησιμοποιῆται ὡς μέσον ἱκανοποιήσεως ἐσωτερικῶν
ἀναγκῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἴσως ὁ ποιμὴν δὲν εἶναι ἐνήμερος. Αἱ
κεκρυμμένοι ψυχικαὶ διαδικασίαι παραμένουν ἄγνωστοι εἰς τὸν φο-
ρέα αὐτῶν κατ’ ἐξοχήν. Ὅ,τι οἱ ἄλλοι βλέπουν διαυγῶς εἰς τὴν
συμπεριφορὰν ἡμῶν καὶ τὰς ἐπιδιώξεις, ἀδυνατοῦμεν ἡμεῖς νὰ ἀντι-
ληφθῶμεν. Τοιουτοτρόπως δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλον νὰ ἀντιληφθῇ
ὁ ποιμὴν εἰς ποίαν ἔκτασιν καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν ἐμπίπτει εἰς τὴν
κατηγορίαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, ἀσκοῦντες ποιμαντικὸν ἔργον, βό-
σκουν ἑαυτούς.

Ἡ πραγματικότης αὐτὴ καθιστᾷ ἀναγκαῖον τὸν συνεχῆ αὐτο-
έλεγχον τοῦ ποιμένου ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀξιωματικῆς ἀρχῆς, τὴν
ὁποίαν τὸ ἐρώτημα τοῦ Θεοῦ ὑπενθυμίζει. Ὁ ποιμὴν ὀφείλει νὰ
θόσκη τὸ ποίμνιον, ὅχι τὸν ἑαυτὸν του. Ὅσακις ἀντιλαμβάνεται ὅτι
ὁ ἑαυτὸς του καὶ αἱ ἀνάγκαι του γίνονται τὸ κέντρον καὶ ὁ βασικὸς
στόχος τῆς διακονίας του, ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται τὸ ἐν λόγῳ ἐρώ-
τημα. Μάλιστα τὴν ἐν αὐτῷ περιεχομένην διευκρίνισιν ὅτι· «Ἴδού
τὸ γάλα κατέσθετε καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε καὶ τὸ παχὺ σφάζετε
καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ θόσκετε» (στιχ. 3). Ἡ δραματικὴ διὰ τὸ
ποίμνιον αὐτοῖκανοποίησις τοῦ ποιμένου εἶναι μία βασικὴ ποιμαν-
τικὴ ἀστοχία, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι πάντοτε ὁ διασκορ-
πισμὸς τοῦ ποιμνίου «διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας» (στιχ. 5) καὶ ἢ
ἐξόντωσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν «θηρίων τοῦ πεδίου» (στιχ. 8). Ὁ ἐν
ἐγρηγόρσει λοιπὸν τελῶν ποιμὴν ἅς διατηρῆ γωπὸν εἰς τὰ ὄτα τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ τὸ συγχλονιστικὸν ἐρώτημα τοῦ Θεοῦ· «μὴ θόσκουσι
οἱ ποιμένες ἑαυτούς;».

I. K.

Δι’ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον:
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»,
Ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140).

Η ΑΘΕΙΑ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ*

α) Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀθεΐας.

Ἡ ἀθεΐα εἶναι τὸ παιδί πού ἐγεννήθη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Ἡ ἐπισυμβᾶσα τότε μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς ἐπιστήμης ἔδωσε τροφή στὸν ἀνθρώπινο ἐγωισμό. Θεοποιώντας ὁ ἐπηρεμένος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὸν ἑαυτὸν του, ἀπεκήρυξε τὴν πρὸς τὸν Θεόν, ὡς Δημιουργὸν τοῦ παντός, πίστιν του, διὰ τὰ ἐμφανίση διὰ πρώτην φοράν τὸ τερατώδες αὐτὸ δημιούργημα, πού λέγεται ἄθεος ἢ «άνιερος» ἄνθρωπος, διὰ τὰ χρησιμοποίησω τὸν ὄρον τοῦ Πλουτάρχου. Ἡ διατύπωσις μάλιστα «ἐπιστημονικῶν» θεωριῶν, ὅπως ἡ περὶ ἐξελίξεως, διατυπωθεῖσα ἀπὸ τὸν Δαρβίνον, καὶ ἡ περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς, διακηρυχθεῖσα ἀπὸ τὸν Μπύχγερ καὶ τὸν Χαϊκελ — θεωρίαι, τίς ὁποῖαι ἀπεκήρυξε καὶ κατέκρινεν ἡ ἀληθής Ἐπιστήμη — ἐδημιούργησε μὲν νέα κοσμοθεωριακὴ τοποθέτησι, τὴν ὕλιστικὴν, καὶ ἓνα νέο τύπο ἀνθρώπου, τὸν ὕλιστή.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου στὸ στρατόπεδο τῶν ὕλιστῶν ἀθέων προσετέθησαν καὶ ἐκπρόσωποι ἄλλων ἰδεολογικῶν ἀθεϊστικῶν ρευμάτων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ παράταξις τῆς ἀθεΐας νὰ ἐμφανίζῃ τὴν ἀκόλουθο συνοπτικὴν εἰκόνα.

Ὁ ὕλισμός, μὲ τὴν μορφήν πού ἀνεφέρθη ἤδη πάρα πάνω, παραδέχεται τὴν ὕλη σὰν τὴν μοναδικὴν πραγματικότητα καὶ διαγράφει δλοκληρωτικὰ τὸ πνεῦμα. Ἀφοῦ ὅμως δὲν ὑπάρχει πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει χώρος γιὰ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ συνεπής ὕλιστὴς εἶναι συγχρόνως καὶ ἄθεος. Ἐκπρόσωποι αὐτοῦ τοῦ ὕλισμοῦ εἶναι ὁ Lamettrie, ὁ Büchner, ὁ Haeckel κ.ἄ.

Συγγένεια πρὸς τὸν ἀθεϊστικὸν ὕλισμὸν παρουσιάζει ὁ φυσιοκρατικὸς (νατουραλιστικὸς) μονισμός. Πρόκειται περὶ μιᾶς μορφῆς τοῦ πανθεΐσμοῦ γιὰ τὴν ὁποία ὁ Schopenhauer εἶπε ὅτι εἶναι μία «εὐγενὴς ἀθεΐα». Ἐδῶ ἐξαίρεται ἡ φύσις καὶ περιβάλλεται μὲ τὴν αἴγλη τοῦ θεοῦ. Ἐχομεν ἐπομένως κάποια θεοποίησι τῆς φύσεως. Ἐκπρόσωποι αὐτοῦ τοῦ ἰδεολογικοῦ συστήματος εἶναι οἱ Toland, Strauss κ.ἄ.

Ἐπειτα ἔχομε τὰ ἀθεϊστικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀκόμη καὶ σύγχρονα, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ ἀπολύτου ἀγνωστικι-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 209 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

μοῦ, τοῦ ὑπαρξισμοῦ, τοῦ νεοανθρωπισμοῦ καὶ μάλιστα τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἀθεϊσμοῦ.

Εἰδικώτερα μπορούμε νὰ ἀναφέρωμε τὸν θετικισμὸ τοῦ Auguste Comte. Ὁ Θεός, κατ' αὐτόν, εἶναι δημιούργημα τῆς φαντασίας, προὐδὴν μυθολογικῆς σκέψεως. Μὲ τὴν ἐξέλιξι τοῦ πνευματικοῦ τοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος φθάνει σὲ ἓνα στάδιο, τὸ ὁποῖον ὁ Comte ὀνομάζει «θετικόν» (ἐξ οὗ καὶ θετικισμός), κατὰ τὸν ὁποῖον κατορθώνει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ κάθε εἶδους ἐξάρτησιν ἀπὸ ἀπολύτων ἀρχῶν καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν σκέψιν καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ στὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Nietzsche, ἔπειτα, εἰσάγει τὸν ὑπεράνθρωπο, ἓνα δηλ. ὑποθετικὸ ὄν πού θὰ εἶναι τελείως ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε ὑποταγῆ, ἔτσι ὥστε οὔτε καὶ τὸν Θεὸ νὰ ἀνέχεται πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Ὁ Nietzsche ἄλλωστε εἶναι ἐκεῖνος πού ἔκαμε πρῶτος λόγος γιὰ «τὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ». Τὸ ἔτος 1882 π.χ. ἔκανε τὴν ἀκόλουθην διακήρυξι: «Ποῦ εἶναι ὁ Θεός; Θὰ σὰς τὸ πῶ ἐγώ! Τὸν σκοτώσαμε — ἐσεῖς κι' ἐγώ... Δὲν νοιώθετε νὰ μᾶς ἀγγίξῃ ἡ ἀνάσα τοῦ κενοῦ; Δὲν ἔγιναν ὅλα πιὸ παγερά;... Δὲν ἀκούμε τίποτα λοιπὸν ἀκόμα ἀπὸ τὸ θόρυβο πού κάνουν οἱ νεκροθάφτες θάβοντας τὸν Θεό; Δὲν ὀσφραίνομαστε τίποτε ἀκόμα ἀπὸ τὴ θεϊκὰ ἀποσύνθεση; — καὶ οἱ θεοὶ σαπίζουν. Ὁ Θεός εἶναι νεκρός! Ὁ Θεός θὰ μείνῃ νεκρός!»². Ταλαίπωρε ἄνθρωπε! Ἐκλείσες τὰ μάτια σου στὴν πιὸ δέβαιη πραγματικότητα. Ναι, ὁ Θεός ἦταν πιὰ νεκρός στὴν ἀμαρτωλὴ καρδιά σου καὶ τὴν ἀρρωστημένη φαντασία σου.

Ἀκολουθεῖ ἡ θεωρία τοῦ διαλεκτικοῦ ἢ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, τῆς ὁποίας κύριος ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ Marx. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν «ἡ θρησκεία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς μίαν πραγματικότητα, εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' εἶναι, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἡ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει ἀντανάκλασις τῆς ἐκάστοτε ὑφῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἣτις δημιουργεῖται διὰ τῶν ἐκάστοτε οἰκονομικῶν ἢ παραγωγικῶν συνθηκῶν»³. Μὲ ἄλλα λόγια κατὰ τὸν Marx ὁ Θεός δὲν εἶναι μία ὄντολογικὴ πραγματικότης, ἀλλ' ἀπλῶς ἡ ἀντικειμενικῶς προβαλλομένη ἀνθρωπίνῃ φύσις.

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΛΕΝΗΣ

2. Χ ρ. Γ ι α ν ν α ρ ᾱ, Τίμιοι μὲ τὴν Ὁρθοδοξία, Ἀθήναι 1968, σ. 113.

3. Ε ὕ α γ γ. Θεοδωροῦ, Θ.Η.Ε., τόμ. 1, στ. 591.

Η ΚΡΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΝΕΩΣΙΣ ΤΟΥ «ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ»

Πολλές συζητήσεις γίνονται τὰ τελευταία χρόνια στοὺς ὑπεύθυνους ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους γιὰ τὴν κρίσι πού περνᾷ τὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο, κυρίως στὶς ἀνώτερες βαθμίδες του. Οἱ διαπιστώσεις ὄλων εἶναι ἀπογοητευτικῆς. Γενικῆ εἶναι ἡ ἐντύπωση ὅτι τὰ Ἄνωτερα π.χ. Κατηχητικὰ Σχολεῖα βρίσκονται ὑπὸ διάλυσι, ὄχι μόνο στὶς μεγάλες πόλεις, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑπαιθρο. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Κατηχητικὸς θεσμὸς, τουλάχιστον στὴν τωρινή μορφή του, εἶναι ἐτοιμοθάνατος καὶ πιστεύουν πὼς κάθε προσπάθεια νὰ τὸν στηρίξωμε εἶναι ματαιοπονία. Ἄς τὸν ἀφήσωμε, λένε, νὰ πεθάνῃ, ὥστε νὰ ἀναστηθῇ κάτι καινούργιο στὴ θέσι του.

Θὰ συμφωνοῦσε κανεὶς μὲ τὴν ἀποψι αὐτή, μὲ τὴν ἐξῆς ὅμως συμπλήρωσι: Τὸ καινούργιο δὲν θὰ ἀναστηθῇ μόνο του, αὐτομάτως, ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ παλιοῦ. Πρέπει ἐμεῖς νὰ τὸ ἀναστήσωμε. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολεῖου θὰ γεννηθῇ μιὰ μεγάλη εὐθύνη γιὰ μᾶς. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δραστηριοποιηθῶμε, νὰ ἐπιστρατέψωμε τίς δυνάμεις μας, νὰ σκεφθῶμε σοδάρᾳ καὶ νὰ προσδοῦμε στὶς κατάλληλες ἐνέργειες, ὥστε νὰ μὴ μείνωμε στὸ θάνατο. Ἡ ἀνανέωσις τοῦ Κατηχητικοῦ θεσμοῦ εἶναι ἐπιτακτικὸ αἶτημα τῶν καιρῶν μας. Ὅμως γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ τὴν πραγματοποιήσωμε εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρωμε καλά: α) τὰ τωρινὰ κατηχητικὰ προβλήματα σὲ βάθος καὶ σὲ πλάτος καὶ β) τὰ βαθυτέρα αἷτια τῆς σημερινῆς κρίσεως τοῦ Κατηχητικοῦ ἔργου.

Α' Η ΚΡΙΣΙΣ

(Διαπιστώσεις)

Τὸ νὰ ποῦμε πὼς τούτη ἡ κρίσις σχετίζεται ἀπὸ τὴ μιὰ μὲ τὴν γενικώτερη κρίσι πού περνᾷ στὴν ἐποχὴ μας ἢ γέα γενιά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὴν κρίσι κάθε πνευματικῆς προσπάθειας, πού εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ὀλιστικῆς ἐποχῆς μας καὶ τοῦ τεχνοκρατικοῦ πολιτισμοῦ μας, εἶναι μιὰ γενίκευσις, πού δὲν βοηθᾷ καθόλου τὸ σκοπὸ μας. Ἐκεῖνο πού θὰ μᾶς βοηθήσῃ θετικὰ εἶναι νὰ διαπιστώσωμε ποιοὶ παράγοντες συνετέλεσαν, ὥστε ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό, μὲ τὸν ὁποῖο ἀγκάλιασαν οἱ νέοι τὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐμφανίσεώς του, νὰ φτάσωμε στὴ σημερινή

τους ψυχρότητα και αδιαφορία, για να μην πω έχθρότητα, απέναντί του.

Υπάρχουν αναμφισβήτητα εξωγενείς παράγοντες στην κρίσι του Κατηχητικού έργου, όπως λ.χ. το ρεύμα της εκκοσμικεύσεως που έχει διαδρώσει κάθε πνευματικό θεσμό, ή συστηματική διαβολή της κατηχητικής προσπάθειας από τους άρνητές της Πίστεως, οι ηδύξημένες σχολικές υποχρεώσεις των νέων και ή επιδάρυνσις του ήμερήσιου προγράμματός τους με Φροντιστήρια ξένων γλωσσών ή προετοιμασίας για τις εισαγωγικές εξετάσεις των Ανωτάτων Σχολών και άλλοι.

Υπάρχουν όμως και έσωγενείς παράγοντες. Αυτοί είναι οι πιο σημαντικοί και αυτούς πρέπει να μελετήσωμε και να θέσωμε υπό έλεγχο, αν θέλωμε να δημιουργήσωμε κάτι θετικό. Είναι, με άλλα λόγια, οι παράγοντες που πηγάζουν μέσα από τους ίδιους τους κόλπους του Κατηχητικού έργου.

Ευθύς από την αρχή πρέπει να πούμε, ότι αν αντιμετώπισωμε σωστά και αποτελεσματικά αυτούς τους έσωγενείς παράγοντες κρίσεως, τότε αυτόμάτως θα περιορίσωμε τη δραστικότητα και των άλλων, των εξωγενών. Οι βασικότεροι από τους έσωγενείς παράγοντες κρίσεως του Κατηχητικού Σχολείου είναι οι εξής:

α) Η έλλειψις καταλλήλων Κατηχητών. Δέν είναι άρκετά σήμερα ή θεολογική κατάρτισις και τὸ ήθος για να είναι κανείς καλός Κατηχητής. Ασφαλώς αυτά είναι τα βασικά. Όμως μόνα τους δέν φέρνουν σπουδαία αποτελέσματα. Κανείς βέβαια δέν μπορεί να άρνηθῆ ότι προϋπόθεσις για τον Κατηχητή είναι τὸ να ξέρη καλά και να πιστεύη ακράδαντα αυτά που διδάσκει, όμως δέν μπορεί και να μη παραδεχτῆ ότι είναι απαραίτητο να ξέρη και πώς θα τα μεταδώση και κυρίως να γνωρίζη καλά αυτούς προς τους οποίους απευθύνεται. Δέν θα επιμείνωμε πολύ εδώ. Θα άρκεσθούμε να παραπέμψωμε στα Πρακτικά του Β' Συνεδρίου Υπευθύνων Κατηχητικού Έργου, που έγινε τὸ Σεπτέμβριο του 1972 και είχε σαν θέμα τὴν «ανάδειξι καταλλήλων Κατηχητῶν» (Έκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας). Οι εισηγήσεις που έγιναν στο Συνέδριο τούτο είναι πολύ διαφωτιστικές και χρήσιμες. Θα θέλαμε μόνο να τονίσωμε, πώς αν δέν γνωρίσωμε καλά τους νέους, προς τους οποίους απευθυνόμαστε, δέν μπορούμε να ανοίξωμε οίκοδομητικό διάλογο μαζί τους. Η κατηχητική μας προσπάθεια θα είναι ένας άνιαρὸς και στείρος μονόλογος, καταδικασμένος σε άποτυχία. Χρειάζεται να γνωρίσωμε τους νέους όχι άπλως στα

κοινά χαρακτηριστικά της ηλικίας τους, όπως μας τὰ περιγράφουν τὰ ἐγχειρίδια τῆς ψυχολογίας, ἀλλὰ τοὺς νέους τοῦ καιροῦ μας στὴν ἰδιομορφία τους καὶ στὶς ξεχωριστές συνθήκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες ζοῦν. Τοὺς νέους τοὺς στρατευμένους στὴν πολιτική, τοὺς χαμένους μέσα στὶς μεταβολές καὶ ἀλλοιώσεις ἐνὸς κόσμου ἀνεργάτιστου καὶ ἐν τούτοις ἔτοιμοι νὰ ἀμφισβητήσῃ τὰ πάντα. Μπροστὰ σ' αὐτοὺς τοὺς νέους, τοὺς διψασμένους γιὰ ἐλευθερία, γιὰ ὀλοκλήρωσι, γιὰ ἐπικοινωνία, πῶς θὰ μιλήσωμε γιὰ τὸ Θεό, γιὰ τὴ Χριστιανικὴ Ἀποκάλυψι, γιὰ τὴν Ἐκκλησία;¹

β) Ἡ στατικότητα τῶν μεθόδων διδασκαλίας. Ἐδῶ καὶ μισὸ αἰῶνα οἱ ἴδιες μέθοδοι ἐφαρμόζονται στὴν Κατήχησι. Ἔτσι τὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο δίνει σήμερα τὴν εἰκόνα τοῦ παρελθόντος. Ἴσως δὲν ἔχει ἄδικο ἐκεῖνος ποὺ τὸ χαρακτηρίσει «φωτοαντίγραφο τοῦ παρελθόντος». Σὲ πολλὲς περιπτώσεις οἱ μέθοδοι τοῦ Κατηχητικοῦ ἀντιγράφουν ἐκείνες τοῦ Σχολείου, μὲ ἀποτελέσματα νὰ δίνουν μιὰ καθαρὰ νοσηριακὴ κατεύθυνσι στὴν κατηχητικὴ προσφορὰ καὶ νὰ καταλήγουν στὴ μετάδοσι ξηρῶν γνώσεων καὶ ὄχι στὴ δημιουργία ζωντανῶν βιωμάτων. Συχνὰ τὰ θέματα ποὺ τίγονται στὸ Κατηχητικὸ εἶναι ἐπαναλήψεις ὅσων ἀκούνε τὰ παιδιὰ στὸ Σχολεῖο ἢ εἶναι θέματα ποὺ δὲν ἔχουν σχέση με τὴ ζωὴ τῶν νέων καὶ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντά τους. Θὰ λέγαμε μάλιστα πῶς τὰ πιὸ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ θέματα ἐνδιαφέρουν περισσότερο ἐμᾶς σὰν Κατηχητές, παρά τοὺς νέους ποὺ ἔρχονται νὰ μᾶς ἀκούσουν.

γ) Ἡ ταύτισις τοῦ Κατηχητικοῦ θεσμοῦ μέσα στὶς συνειδήσεις τῶν νέων με ἀνθρώπους ἐνὸς ὀρισμένου στύλ, μιᾶς προκαθορισμένης νοοτροπίας. Συχνὰ βλέπομε μέσα στὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο μιὰ ὁμοιομορφία ἐκδηλώσεων καὶ τρόπων ζωῆς, ποὺ φτάνει ὡς καὶ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι (ἐνδυμασία, χτένισμα κ.λ.π.). Ἔτσι βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα εἶδος «θηρσκευτικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ», ποὺ ἀπωθεῖ τοὺς νέους, γιατί τοὺς κάνει νὰ πιστεύουν πῶς μπαίνοντας μέσα στὸ Κατηχητικὸ θὰ ἀλλοτριωθοῦν, θὰ χάσουν τὴν προσωπικότητά τους. Ἀκοῦμε συχνὰ νὰ λέγεται με διάθεσι εἰρωνική: «Αὐτὸς ἢ αὐτὴ εἶναι τοῦ Κατηχητικοῦ». Τούτῃ ἢ σκωπτικῇ φράσει ὑπονοεῖ ἄνθρωπο ποὺ ζῇ καὶ κινεῖται μέσα σὲ ὀρισμένα

1. Βλ. Documents Service Adolescence, Paris, Juillet 1970, Les Jeunes et Dieu, σ. 32.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΤΙΝΑ ΜΕΤΡΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΠΡΟΟΔΟΝ

ΚΑΙ ΑΝΥΨΩΣΙΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΛΗΡΟΥ *

Ὁ θεσμός τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, δέον νὰ ἀνυψωθῆ διὰ τῆς ἐπιμορφώσεως τῶν Κατηχητῶν καὶ διὰ τῆς χορηγήσεως περισσοτέρων τεχνικῶν μέσων ψυχαγωγίας, τῶν δὲ κατηχητῶν μεριμνούντων καὶ διὰ τὴν καλλιέργειαν παρὰ τοῖς Νέοις τῆς πρὸς τὴν Ἱερwsύνην ἐφέσεως καὶ σπουδῆς τῆς Θεολογίας. Ἐνταῦθα δέον νὰ τονιοθῆ, ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνωνται αὐστηρὰ μέτρα διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν καλύτεραν ἐπιλογὴν τῶν προσώπων, ἅτινα προσέρχονται εἰς τὴν Ἱερwsύνην.

Νὰ ἀπαγορευθῆ ὁ διορισμὸς (νὰ ἐπιτρέπεται ὁ προσωρινὸς τοιοῦτος τῶν Διακόνων) εἰς Ἀθήνας καὶ ὁμόρους αὐτῆς Ἱερὰς Μητροπόλεις ἐφημερίων προερχομένων ἐξ Ἐπαρχιῶν, διότι τὸ ἀντίθετον δημιουργεῖ προβλήματα εἰς τὰς Ἐπαρχίας, καθ' ὅτι οἱ ἐν λόγῳ ἱερεῖς δὲν θὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐξ ὧν προέρχονται, καὶ

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 211 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

καλούπια, πὸ τοῦ ἐπεβλήθησαν. Ἄνθρωπο «ἀλλοτριωμένο». Ὁ Κατηχητὴς βλέποντας πρόσωπα μιᾶς Ἀ' νοστροπίας στὸ πεδίο δράσεώς του φροντίζει νὰ προσαρμόσῃ τὴν προσφορά του, τόσο ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου, ὅσο καὶ ἀπὸ πλευρᾶς μεθόδου, σὲ ὅ,τι ἱκανοποιεῖ αὐτὰ τὰ πρόσωπα καὶ ἀγνοεῖ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἔτσι δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ Κατηχητικὸ δὲν εἶναι γιὰ ὅλους. Σ' αὐτὸ ἔρχονται, λοιπόν, μόνο οἱ νέοι πὸ ἔχουν δεχθῆ μιὰ ὀρισμένη θρησκευτικὴ ἀγωγή ἀπὸ τὸ σπίτι τους. Ἐκεῖνοι ὅμως πὸ πραγματικὰ ἔχουν τὴν ἀνάγκη τοῦ Κατηχητικοῦ εἶναι οἱ ἀνερμάτιστοι, αὐτοὶ πὸ πελαγοδρομοῦν στὸ λαβύρινθο τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν ἀμφισβητήσεων, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Χριστοῦ: «Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες» (Ματθ. θ' 12). Καὶ αὐτοὶ ἀκριβῶς εἶναι πὸ μένουν μακριὰ του.

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΜΠΕΖΕΝΙΤΗΣ

Διευθυντὴς Ἀποστολικῆς Διακονίας

ἔνεκεν τούτου δὲν δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ ἐν ταῖς Ἱεραῖς Μητροπόλεσι σοβαρὸν ποιμαντικὸν ἔργον, ἐλλείψει καταλλήλων στελεχῶν.

Κατὰ καιροὺς νὰ γίνωνται ἔκτακτοι ἐπιθεωρήσεις εἰς τὸ καθ' ὅλου ποιμαντικὸν ἔργον τῶν ἐφημερίων, (τὸ ἔργον τοῦ Κηρύγματος, τῶν Κατηχ. Σχολείων καὶ λουπῶν ἐκδηλώσεων) καὶ νὰ τηρῆται παρὰ τῇ Ἱ. Μητροπόλει ἀρχεῖον ἐργασίας, ἀποδόσεως καὶ συμβολῆς τοῦ ἱερέως, διὰ τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ καθ' ὅλου ἔργου αὐτοῦ, εἰς τὴν ποιμαντικὴν παρουσίαν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ.

Οἱ ἱερεῖς τῶν πόλεων καὶ τῶν πλησιεστέρων πρὸς τὰς πόλεις ἐνοριῶν, τῶν ἐχουσῶν λ.χ. ἀστικὴν συγκοινωνίαν, νὰ παρακινῶνται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου νὰ παρακολουθῶσι τὰς κατὰ καιροὺς εἰς τὰς πόλεις γινομένας θρησκευτικὰς - ἐπιμορφωτικὰς διαλέξεις καὶ λοιπὰς ἀνθρωπιστικὰς ἐκδηλώσεις, καθ' ὅσον οὕτω θὰ δίδεται εὐκαιρία εἰς αὐτοὺς διὰ μίαν περαιτέρω πνευματικὴν ἐπιμόρφωσιν καὶ ἐνημέρωσιν.

Διὰ τῶν περιοδικῶν «Ἐκκλησία» καὶ «Ἐφημέριος» νὰ διοχετεύηται ὑλικὸν Ἑρμηνείας Θ. Λειτουργίας καὶ λειτουργικῶν κειμένων, Ἱ. Μυστηρίων, Ὁρθοδ. ὕμνων, σχεδίων κηρυγμάτων, γενικῆς καὶ ἐξειδικευμένης μορφῆς ποιμαντικοῦ ἔργου, νὰ δημοσιεύωνται αἱ εἰσηγήσεις καὶ τὰ πορίσματα τῶν κατὰ καιροὺς λαμβανόντων χώραν ποιμαντικῶν ἢ καὶ λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συνεδρίων καὶ Σεμιναρίων, τὰς δὲ εἰσηγήσεις καὶ τὰ πορίσματα τῶν ἀνωτέρω ἐκδηλώσεων νὰ μελετῶσι σοβαρῶς οἱ Ἱερεῖς, παρωθούμενοι πρὸς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων Σεβασμ. Ἱεραρχῶν.

Νὰ δημιουργηθοῦν εὐκαιρία καλῆς ψυχαγωγίας διὰ τοὺς Ἱερεῖς καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, οἵτινες σήμερον στεροῦνται παντελῶς τοιαύτης. Προτείνεται ἡ εὕρεσις καὶ τακτικὴ, ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἑβδομάδος, προβολὴ εἰς εἰδικοὺς χώρους ἠλεγμένων κινηματογραφικῶν ταινιῶν παιδαγωγικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ περιεχομένου, ἢ παρακολούθησις καλῶν θεατρικῶν ἔργων, ἢ προβολὴ σλαΐτς κ.λ.π. Ὁμοίως νὰ διοργανοῦνται συστηματικῶς ἐκδρομαί, εἰς προσκυνηματικοὺς χώρους, τῶν Ἱερέων καὶ οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ νὰ εὐρεθῶσι καὶ δημιουργηθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου Κέντρα ὁμαδικοῦ παραθερισμοῦ διὰ τοὺς Κληρικούς, ἰδίᾳ τῶν πόλεων, ἅτινα θὰ μεταβάλλωνται συγχρόνως καὶ εἰς Κέντρα περιουλλογῆς καὶ πνευματικότητος.

Ἐπὶ τούτοις, καλὸν εἶναι, εἰς τὰ πλαίσια τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, νὰ διοργανώνωνται διήμεροι καὶ τριήμεροι ἱερατικαὶ ἐκδρομαὶ εἰς Ἱεροὺς χώρους, ἔνθα θὰ δίδεται ἡ εὐκαιρία ἀλληλογνωριμίας μεταξὺ τῶν Ἱερέων καὶ ἀναπτύξεως μεγαλυτέρων πνευματικῶν δεσμῶν.

Ἐνταῦθα δίδομεν ἔμφασιν εἰς τὸν θεομὸν τῶν Κατασκοηνώσεων διὰ τοὺς Ἱερεῖς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, οἵτινες ζῶντες ἐπὶ τινὰς ἡμέρας κοινοβιακῶς μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου των — τὰ Σάββατα καὶ Κυριακὰς δύνανται νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰς ἐνορίας των —, τῇ βοηθείᾳ πεπειραμένων κληρικῶν καὶ Λαϊκῶν θὰ ψυχαγωγῶνται, θὰ ἐπιμορφώνωνται καὶ θὰ ἀναπαύωνται. Ἡ παραμονὴ αὐτῶν εἰς τὰς Κατασκοηνώσεις δέον νὰ εἶναι πλήρης λατρευτικῆς ζωῆς, ψυχαγωγικῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ καὶ μαθητείας διὰ σειρᾶς εἰσηγήσεων ὑπὸ καταλλήλων προσώπων, ἐπακολουθούσης πάντοτε τῆς συζητήσεως, ἥτις ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, ἐν τελευταία ἀναλύσει, θὰ κατευθύνηται πάντοτε ἐπὶ ὀρθῆς θεολογικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ Κέντρον θὰ πρέπει νὰ βοηθῇ τὴν Ἐπαρχίαν διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὰς Κατασκοηνώσεις ταύτας καταλλήλων προσώπων, Κληρικῶν τε καὶ Λαϊκῶν, οἵτινες θὰ βοηθῶσιν ἐνεργῶς τοὺς Σεβ. Ἱεράρχας εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν ἔργον των. Κατὰ τὰς συγκεντρώσεις ταύτας τῶν Κατασκοηνώσεων καλὸν εἶναι νὰ δίδεται ἡ εὐκαιρία τῆς ὁμαδικῆς ἐπισκέψεως τῶν Ἱερέων μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου των εἰς διάφορα ἰδρύματα λ.χ. Ὁρφανοτροφεῖα, Γηροκομεῖα, Νοσοκομεῖα, Φυλακὰς κ.λπ., ἀφοῦ προηγουμένως οἱ ἱερεῖς θὰ ἐνημερώνωνται περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπισκέψεως, περὶ τῆς ἐργασίας τοῦ ὑπὸ ἐπίσκεψιν Ἰδρύματος καὶ τοῦ τρόπου ἐπαφῆς καὶ παρουσίας τῶν Ἱερέων μετὰ τῶν παρευρισκομένων ἐν τοῖς Ἰδρύμασι τούτοις τροφίμων.

Νὰ ἐκδοθῇ καὶ διανεμηθῇ ὑπὸ τῆς Ἀπ. Διακονίας «Ἐγκόλπρον τοῦ Ἱερέως», ἔχον λειτουργικόν, διδακτικόν καὶ διοικητικόν περιεχόμενον καὶ δίδον γενικὴν τινα κατεύθυνσιν εἰς τὸ καθ' ὅλου ἔργον τοῦ Ἱερέως ἐν τῇ Ἐνορίᾳ καὶ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐπὶ τούτοις θὰ πρέπει νὰ δημιουργηθῇ μεταξὺ Μητροπολίτου - Ἐπισκόπου καὶ Πρεσβυτέρων «κλίμα» ἀμοιβαίας ἀγάπης, ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ ψυχικῆς προσεγγίσεως, διότι μόνον οὕτω δημιουργοῦνται προϋποθέσεις μεγαλυτέρας πνευματικῆς καλλιεργείας καὶ ἀποδόσεως τῶν ἱερέων εἰς τὸ ψυχοσωτήριον ἔργον των.

(Συνεχίζεται) Ἀρχιμ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ, πτ. Θ. Μ. Ph.

« Ε Ο Ρ Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο Ν » *

Αἰλῶν (Ἰλλυρικοῦ): πόλις καὶ λιμὴν ΝΔ Ἀλβανίας. Φράσσεται ὑπὸ τῆς νησίδος Σάσων.

Ἀφουσία: νῆσος τῆς Προποντίδος, πλησίον τῆς νήσου Ἀλώνη. Ἐν αὐτῇ ἐξωρίσθη ὁ βασις Ἰακρίων ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων.

Ἀφροδισιάς: 1. πόλις τῆς Τραχείας Κιλικίας. 2. τῆς Καρίας. 3. τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἐγγὺς τῆς Καλλιπόλεως.

Ἀχαΐα: ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκαλοῦντο, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, δύο ἑλληνικαὶ χῶραι· 1. ἡ σημερινὴ περιοχὴ τῆς ΒΔ Πελοποννήσου, με πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας. 2. Οἱ Ρωμαῖοι διαλύσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν (145 π.Χ.), ὠνόμασαν Ἀχαΐαν ὅλην τὴν καταληφθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν Ἑλλάδα, πλὴν Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ἔδρα τῆς ἦτο ἡ Κόρινθος.

Ἀχιλλεύς: ἡ μεγαλύτερα νησίς ἐν τῇ λίμνῃ Πρεσπῶν. Ἐκεῖ μετεφέρθη τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἐπισκόπου Δαρίσης ἁγίου Ἀχιλλίου καὶ ἰδρῶθη ἡ δὴμῶνμος μονὴ ὑπὸ τοῦ βουλγάρου τσάρου Συμεῶν.

Βαβυλών: 1. πρωτεύουσα τῆς δὲμωνίου αὐτοκρατορίας ὀνομαστὴ πολυάνθρωπος. Εὕρισκετο κτισμένη παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν. 2. πόλις εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον καὶ ἔδρα ἐπισκόπου.

Βαθυρροῦξ: προάστιον Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν Βιθυνικὴν Τριγλίαν, ὅπου ἡ σεβασμία Μονὴ «**Βαθεὸς Ρύακος**», σεμνομένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Τὴν μονὴν ἔκτισεν ὁ βασις Βασίλειος ὁ Καππαδόκης (1 Ἰουλ.) καὶ οἱ μετ' αὐτὸν δὲ διατελέσαντες ἡγούμενοι τῆς μονῆς· Πέτρος ὁ βασις, ὁ ἐπικληθεὶς «**Εὐλαβὴς**» (7 Σεπτ.) καὶ Λου-

κᾶς ὁ βασις (7 Σεπτ.) καὶ ὁ βασις Ἰγνάτιος (27 Σεπτ.), ἦσαν ἐκ Καππαδοκίας.

Βαλεντία ἢ Βαλενθία πόλις καὶ λιμὴν τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν Μεσόγειον.

Βενεβενδοῦ: πόλις καὶ ἐπισκοπὴ ἐν Ἰταλίᾳ, ἧς ἐπίσκοπος διετέλεσεν ὁ ἱερομάρτυς Ἰανουάριος.

Βερόη: 1. ἄλλος τύπος τῆς Βερούρας. 2. τῆς Βηρυττοῦ. 3. (Νιβερτίς) νῆσος παρὰ τὰ Γάδαιρα, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀτλαντικοῦ, τὸ σημερινὸν Κάδιξ, ἢ Ἀνδαλουσία τῆς Ἰσπανίας. Βλέπε καὶ Γάδαιρα.

Βέρροια: 1. πόλις ἐν Συρίᾳ, τὸ σημερινὸν Χαλέπιον. 2. πόλις τῆς Δ Μακεδονίας, ΝΔ τῆς Θεσ/νίκης, ἧς πρῶτος ἐπίσκοπος ἐγένετο ὁ ἀπόστολος Κάρπος (26 Μαΐου). — Ἔδρα τῆς Ἱ. Μ. Βερροίας καὶ Ναούσης. Ἐν Βερροίᾳ ἐμαρτύρησεν ἡ ἁγία μάρτυς Ἰερουσαλὴμ (4 Σεπτ.), ἧς ἡ ἁγία κἀρα τεθησαύριται ἐν τῷ ἱ. ναφῷ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Βερροιαίου, ἐν ᾧ εὕρισκεται ἐν τῇ ἀκεραιότητι του τὸ ἱερὸν λείψανον αὐτοῦ (17 Ἰαν.).

Βηρυττός (τὸ πάλαι Βερόη): πρωτεύουσα τοῦ Λιβάνου, εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἔδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Ἀντιοχείας.

Βιβλόπολις: Βλέπε Βύβλος.

Βιέννα: ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς Αὐστρίας Βιέννη.

Βιζύη ἢ Βύζα: κομμόπολις ἐν τῇ Α. Θράκῃ, κατωικουμένη παλαιότερον ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ Ἑλλήνων. Αὐτοκέφαλος ἐπισκοπή.

Βιτζιανή: κώμη ἐν Ταρσίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας, Δ τῶν Ἀδάνων παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς Κιλικίας, πατρις τοῦ ἀπ. Παύλου.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 214 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΑΙΩΝΙΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Ἡ ὀρθόδοξος πίστι μας ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ταπεινώσει καὶ τὴν ἀγιότητα, ἔχει καὶ ὀρισμένα ἄλλα χαρακτηριστικά ποὺ ἀποτελοῦν τὸ βαθὺ περιεχόμενό της. Γι' αὐτὰ γράφει ἕνας ἐκκλησιαστικὸς συγγραφέας.

«Ἡ Ἐκκλησία μας τᾶχει ἐνωμένα Εὐαγγέλιο καὶ Παράδοση. Οὔτε τὸ Εὐαγγέλιο θὰ ὑπῆρχε, ἂν δὲν μᾶς τὸ διέσωζε ἡ Παράδοση καὶ δὲν τὸ ἐρμήνευαν οἱ πνευματέμφοροι ἅγιοι Πατέρες, οὔτε ἅγιοι Πατέρες μποροῦν νὰ νοηθοῦν δίχως τὴν θεωρία τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ ἅγιοι Πατέρες εἶναι ἡ πράξι τοῦ Εὐαγγελίου. Μιὰ πράξι, ποὺ ἐνώνει διὰ τῶν μυστηρίων τῆς σωτηρίας τὴ ζωὴ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας κάτω ἀπὸ τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ. «Τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, οὐ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἐνώσεως καὶ συμφωνίας ἐστὶν ὄνομα». Αὐτὴ ἡ πράξι μᾶς δείχνει πὼς ἡ ὀρθὴ διδασκαλία εἶναι καρπὸς ἁγίας ζωῆς».

Ἄλλὰ καὶ ἕνας ἄλλος σύγχρονος συγγραφέας, μαγεμένος ἀπὸ τὴν μυστικὴ δύναμι τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τὴν ἱστορικὴ παρουσία της μέσα στὸν κόσμον, ἐκδηλώνει τὰ αἰσθημάτά του μ' ἕνα ἐξομολογητικὸ, συγκινητικὸ τρόπο. Γράφει:

«Ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ αἰσθάνομαι νὰ μὲ περιβάλλῃ πανταχόθεν ἡ μυστικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἱερᾶς αὐτῆς παραδόσεως, ἐν αὐτῇ δὲ βιοῦσα ἡ ψυχὴ μου αἰσθάνεται ἀνάπαυσιν ἡδίστην καὶ ἀσφάλειαν πνευματικὴν. Πιστεύω ὅτι ἐν αὐτῇ διακρατεῖται ἀμόλυντος καὶ ἀσινῆς ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους κομισθεῖσα ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Ἡ πίστις διδάσκεται καὶ βιοῦται ὀρθῶς. Ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς μου εἶναι τι ἀντικειμενικῶς ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον, ἐὰν συντρέξουν σχετικῶς οἱ ἀπαραίτητοι πρὸς τοῦτο ὑποκειμενικοὶ παράγοντες καὶ ὄροι. Ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸν μου βαθύτατα συνεχόμενον καὶ ζῶντα ἐν τῷ μυστικῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ... Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶναι διὰ τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἄρτος ὁ μυστικὸς, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ πνευματικόν, καὶ ἡ ἐσθῆς καὶ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 219 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

τὸ ἱμάτιον καὶ ὁ ἄηρ, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός μου, ὁ ὑπερφυῆς ἔνοικος. Ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ λατρεύω τὸν Θεὸν ὅπως πρέπει. Εἰς τὴν λατρείαν ταύτην ζῶ διαρκῶς τὴν θεῖαν ἀλήθειαν, καθίσταται βίωμά μου σταθερὸν ὁ ἐν Τριάδι Θεός, ζῶ διαρκῶς τὸ μυστήριον τῆς θείας περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας καὶ τὸν ἐν Πνεύματι θείῳ ἐξαγνισμὸν. Εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αἰσθάνομαι τὸν Θεὸν νὰ καταβαίνει μέχρις ἐμοῦ, τὸν ἑαυτόν μου δὲ νὰ ὑποῦται μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ».

*

Ὁ ἴδιος σύγχρονος συγγραφέας, σ' ἓνα ἄλλο βιβλίον του συμπληρῶνει ἀπλᾶ καὶ εὔστοχα:

«Πρέπει ἀληθῶς νὰ εἴμεθα υπερήφανοι, διότι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας δὲν ἐκτιμῶμεν μόνον τὰ μέγιστα τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὡς ἰδίως ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι αὕτη διαποτίζει τὴν Ὁρθόδοξον Λατρείαν, ἀλλὰ καὶ ἔχομεν ἀνόθευτον καὶ ἀπαραχάρακτον τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς ὁμολογοῦν καὶ αὐτοὶ οἱ ἑτερόδοξοι. Ἐντὸς τῶν ἀρχαίων συμβόλων τῆς πίστεως, τῶν ἀποφάσεων τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, τῆς ὁμοφώνου διδασκαλίας τῶν ἐπιφανεστέρων Πατέρων καὶ τῶν διαφόρων δογματικῶν καὶ συμβολικῶν μνημείων τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς καὶ ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου λατρείας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἰδιότυπον καὶ πλαστικὴν ἔκφρασιν τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ ἄριστον θησαυροφυλάκιον αὐτῆς, σφύζει καὶ σκιρτᾷ τὸ πνεῦμα τῆς μακραίανος παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία οὐδὲν ἄλλο εἶναι, παρὰ αὐτὴ ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις».

«Διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἡ Παράδοσις εἶναι τὸ πᾶν. Θέλει νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς παραδόσεως, ἡ Ἐκκλησία τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ὁρθοδοξία διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν σημαίνει νὰ εἶσαι ἓνα μὲ τοὺς ἁγίους Πατέρας. Ἡ ἐποχὴ τῶν ἐπτὰ πρώτων Συνόδων ὑπῆρξε ἡ ἐποχὴ τῆς ὑψηλῆς, τῆς ζωντανῆς πίστεως. Τότε ἔδρασαν οἱ θεοφῶτιστοι Πατέρες, τότε καθωρίσθησαν οἱ ἱεροὶ κανόνες. Τότε ἀνθίζεν ἡ ἀληθινὴ εὐσέβεια. Ἐτσι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀτενίζει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων Πατέρων, εἰς τὴν λαμπρὰν περίοδον τῶν Οἰκουμενικῶν

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ*

Ἐφοῦ ὅμως τὸ «Εὐλόγητός ὁ Θεὸς ἡμῶν» ἢ οἱ ἄλλοι στίχοι, ὅπως εἶδαμε ἀνωτέρω, προσετέθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων, ποῖο νόημα πρέπει ἀρχικῶς νὰ εἶχε ἡ ἐκφώνησις «Πάντοτε νῦν καὶ ἀεί...», μόνη, χωρὶς τίς μεταγενέστερες ἐρμηνευτικὰς «γλωσσῆς»; Τὴν ἐκφώνησι αὐτὴ πρέπει νὰ τὴν ἐντάξωμε μέσα στὸ πλαίσιο τῶν συμ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 221 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9-10 τεύχους.

Συνόδων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀνατολικὸς καὶ ὁ δυτικὸς Χριστιανισμὸς ἦσαν ἠνωμένοι, καὶ ἐξάγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν θησαυρὸν ἀνεξαντλήτους δυνάμεις ζωῆς...».

Μέσα στὴν Ἐκκλησία αὐτὴ, ποῦ οἱ αἰῶνες μὲ αἶμα καὶ φωτιὰ ἐγιγάντωσαν καὶ τὴν ἔκαναν μοναδικὴ Κιβωτὸ σωτηρίας καὶ λυτρώσεως, ζοῦμε καὶ μεῖς στὴν ἐποχὴ μας. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλὲς καταφύγιο. Τὸ πλοῖο, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μόνο μποροῦμε νὰ περάσουμε τὴν θάλασσα τοῦ παρόντος βίου.

«Οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται καὶ φεύγουν, ὁ Θεὸς μένει. Ἡ ἁμαρτία τῶν ἀνθρώπων τιμωρεῖται, ἡ Ἐκκλησία δοξάζεται. Ὅσο περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν φωτιὰ καὶ καθαρίζεται σὰν τὸ χρυσάφι, τόσο καὶ δοξάζεται ἡ Ἐκκλησία. Εἴτε στὴ χορεία τῶν δειλῶν φίλων τῆς Ἐκκλησίας εἴμαστε, εἴτε στὴν παράταξη τῶν σκαιῶν πολεμίων της, ἕνα πρᾶγμα νὰ φροντίσουμε πρῶτα νὰ μάθουμε: τί εἶναι καὶ τί κάνει ἡ Ἐκκλησία. Ὅταν δὲν τὸ γνωρίζουμε αὐτό, εἶναι φυσικὸ οἱ φίλοι νὰ λυπώμαστε ἄκαιρα καὶ οἱ ἐχθροὶ νὰ χαίρουν μάταια. Τὸ τί εἶναι καὶ τί κάνει ἡ Ἐκκλησία, τὸ βλέπουμε στὰ πρῶτα λόγια τῆς δράσεως τοῦ Ἰδρυτοῦ της, «ἠγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Νὰ ἡ Ἐκκλησία. Τὸ αἰώνιο καθεστῶς, ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας «οὐκ ἔσται τέλος». Καὶ τὸ ἔργο της εἶναι ἕνα: Νὰ κηρύττῃ μετάνοια! Καὶ στὰ παιδιά της, γιὰ τίς βέβαιες ἐλλείψεις καὶ τοὺς ἀστήρικτους φόβους τους καὶ στοὺς ἐχθροὺς της γιὰ τὴ δυσσεβῆ πλάνη καὶ τὴ θεομάχο ὕβρι τους. «Μετανοεῖτε».

(Συνεχίζεται)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΕΡΟΥΣΗΣ

βολικῶν ἐρμηνειῶν ποὺ ἐδίδοντο στὴν θεία λειτουργία, γιατί ἐμφανίζεται ἀκριβῶς σὲ ἐποχὴ ἀκμῆς τῶν λειτουργικῶν συμβολισμῶν. Ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ὑπομνηματιστὰς τῆς θείας λειτουργίας δλέπομε μία σαφῆ προσπάθεια ἀναγνωρίσεως σ' αὐτὴν καὶ στὰ ἐπὶ μέρους σημεῖα τῆς μία ἀναπαράστασι τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπὶ τῆς γῆς πολιτείας τοῦ Κυρίου καὶ γενικῶς μία ἀνακεφαλαίωσι τοῦ σωτηριώδους Του ἔργου. Εἰδικῶς δὲ στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς μετὰ τὴν θεία κοινωνία τελευταίας ἐμφανίσεως τῶν τιμιῶν δώρων καὶ ἐπιστροφῆς των στὴν ἀγία πρόθεσι, τὴν τελευταία ἐμφάνισι τοῦ ἀναστάτος Χριστοῦ στοὺς μαθητὰς Του καὶ τὴν ἀνάληψί Του στοὺς οὐρανοὺς. Ρητῶς ἢ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καὶ μουσικὴ θεωρία», ποὺ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Γ ε ρ μ α ν ο Ὡ Ἀ', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, λέγει ὅτι «ἡ ἄρσις τῶν καταλειφθέντων θείων λειψάνων (τῶν τιμιῶν δώρων), τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπαινίττεται». Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Θ ε ὅ δ ω ρ ο ς Ἀ ν δ ῖ - δ ω ν: «ἡ ἄρσις τῶν καταλειφθέντων θείων λειψάνων, ἧτις τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπαινίττεται... ὕψουμένου γὰρ ἐν τῇ ἀναλήψει...» (Προθεωρία κεφαλαϊώδης... λη'). Καὶ ὁ Σ υ μ ε ὼ ν Θ ε σ σ α λ ο ν ῖ κ η ς ἐπιμένει στὸν ἴδιο συμβολισμό· «τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος δηλοῖ» (Ἐρμηνεία... ρ', Διάλογος... κεφ. 99). Εἶναι δὲ φανερό, ὅτι οἱ ψαλμικοὶ στίχοι, ποὺ ἀνωτέρω εἶδαμε, εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐρμηνεύονται ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας παράδοσι ὡς ἀναφερόμενοι προφητικῶς στὸ γεγονός τῆς θείας ἀναλήψεως. Οἱ δύο τελευταῖοι ἀπὸ τοὺς ἐρμηνευτὰς, ποὺ ἀναφέραμε ἀνωτέρω, γνωρίζουν καὶ μαρτυροῦν ρητῶς ἢ ὑπαινίσσονται τὴν ἀπαγγελία τοῦ στίχου «Ἰψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεὸς καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἢ δόξα σου» (Ψαλμ. 56, 6. 12) καὶ τὸν ἐφαρμόζουσι στὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, τῆς ὁποίας γίνεται ἀνάμνησις καὶ συμβολικὴ ἀναπαράστασις κατ' ἐκείνη τὴν στιγμήν (λέγει γὰρ τότε ὁ ἱερεὺς Ἰψώθητι... Ἰψουμένου γὰρ ἐν τῇ ἀναλήψει, ἔλεγον οἱ ἄγγελοι τοῖς ἀποστόλοις Ὁὗτος ὁ ἀναληφθεὶς...» Θ ε ὅ δ ω ρ ο ς Ἀ ν δ ῖ δ ω ν, ἔνθ' ἀνωτ. «Εἶτα καὶ θυμᾶ ἐν τῇ τραπέζῃ πάλιν τὰ ἄγια τὰ τῆς ἀναλήψεως λέγων, εὐχαριστῶν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σαρκωθέντι καὶ παθόντι καὶ ἀναστάντι σαρκὶ καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνυψωθέντι καὶ ζῶντι καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ τὴν γῆν πᾶσαν πληρώσαντι» Σ υ μ ε ὼ ν, Διάλογος..., κεφ. 99. «Θυμῶν τὰ δῶρα, ἐπιλέγων ὅσα τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος δηλοῖ καὶ τὴν μετὰ ταύτην δόξαν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, οἰοεὶ διαλεγόμενος τῷ Σωτῆρι...» Σ υ μ ε ὼ ν, Ἐρμηνεία... ρ'). Εἶναι λοιπὸν σαφές, ὅτι καὶ τὸ «Πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ...» πρέπει νὰ τὸ συσχετίσωμε πρὸς τὸν κυριαρχοῦντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην λειτουργικὸν συμβολισμό. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ἡ ἔννοιά του εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, τὴν ὁποία

παρέχει ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης: «Σὺ κατήλθες μέχρις ἡμῶν καὶ καθ' ἡμᾶς ὄφθης καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθας καὶ ἀναληφθεὶς τῇ δόξῃ τῆς σῆς δυνάμειος πεπλήρωκας πᾶσαν τὴν γῆν, δι' ἧς καὶ ἡμεῖς ἱερουργοῦντές σου τὰ μυστήρια καὶ μετεχομένοι σου καὶ μεθ' ἡμῶν διηνεκῶς ἐχομένοι σε» (Ἑρμηνεία... ρ'). Μὲ ἄλλους λόγους, ὅτι ὁ Κύριος ἀναλαμβάνεται μὲν, ἀλλὰ καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος διαρκῶς ἀνανεώνει τὴν παρουσίαν Του ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ Του, τῆς Ἐκκλησίας Του, διὰ τῶν ἁγίων Του μυστηρίων. Τὸ «Πάντοτε νῦν καὶ αἰεί...», εἶναι δηλαδὴ μία λειτουργικὴ ἀνάπλασις τῶν τελευταίων λόγων τοῦ ἀναλαμβανομένου Κυρίου «καὶ ἰδοὺ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. κη', 20).

Στὶς λειτουργίες τοῦ ἁγίου Μάρκου καὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, ὅχι ὁμῶς σὲ ὅλα τὰ χειρόγραφα, ὑπάρχει ὁ ἴδιος φαλμικὸς στίχος (Ψαλμ. 56, 6. 12) σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλον φαλμικὸ στίχο (Ψαλμ. 18, 10) μὲ ἐλαφρὰ διασκευή: «Ἐψώθητι... ἡ δόξα σου καὶ ἡ βασιλεία σου διαμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων». Στὴν πρώτη μετὰ, καὶ στὴν δευτέρα πρὸ τῆς κοινωνίας τοῦ λαοῦ. Εἶναι προφανῆς ἡ ἀναφορὰ στὸν συμβολισμό τῆς ἀναλήψεως καὶ ἡ σχέσις τῆς ἄλλης φράσεως πρὸς τὸ «Πάντοτε νῦν καὶ αἰεί...» τῶν λειτουργιῶν μας. Τέλος στὴν ἀρμενικὴ λειτουργία ἡ εὐλογία μετὰ τὴν θεία κοινωνία «Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου...» κατακλείεται μὲ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου πρὸ τῆς ἀναλήψεώς Του «ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος».

Τὸ «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν» εἰσάγεται, καθὼς εἶδαμε, καὶ αὐτὸ μεταγενεστέρως. Ἐὰρ γε ἀσυνδέτως πρὸς τὴν παλαιὰ ἐκφώνησι «Πάντοτε...», ὡς μία δοξολογικὴ ἀναφώνησις τοῦ ἱερέως ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ μυστηρίου, ἢ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ φαινομενικῶς κενοῦ πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως, ἀπὸ κύκλους ποὺ ἢ δὲν κατενόησαν ἢ δὲν συνεμερίζοντο τὴν συμβολικὴ ἔννοια τοῦ σημείου αὐτοῦ, τὴν ἀνάμνησι δηλαδὴ τῆς ἀναλήψεως; Ὁ Συμεὼν φαίνεται ὅτι συμερίζεται τὴν πρώτη ἄποψι. Ὑπαινίσσεται τὸ «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν» («εὐλόγησας τὸν Θεὸν δίδωσιν ἀπενεχθῆναι τὰ περιλειφθέντα τῶν ἁγίων ἐν τῇ προθέσει» Διάλογος..., κεφ. 99), τὸ ἀντιπαρέρχεται ὁμῶς, ἐρμηνεύων, καθὼς εἶδαμε, τὸ «Πάντοτε...» ἐν συναρτήσῃ πρὸς τὸ «Ἐψώθητι...» καὶ τὴν ἀνάληψι. Ἐνάλογος ἀσυνδέτος δοξολογικὴ ἐπιφώνησις ἀπαντᾷ σὲ μερικὰ χειρόγραφα καὶ στὴν λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου πρὸ τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν: «Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας».

(Συνεχίζεται)

Φ.

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

ΖΗΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ

Ξένος συγγραφεὺς μᾶς θυμίζει κάπου πὼς τῆ λέξι ὑπεράνθρωπος, αἰῶνες πολλοὺς πρὶν ἀπὸ τὸν Νίτσε καὶ μὲ τὴν ἀντίθετη ἔννοια, τὴ χρησιμοποίησε ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος γὰρ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ πῶς θαυμαστὸ ἀνθρώπινο πλάσμα. Δὲν εἶναι ἡ χίμαιρα τοῦ Ζαρατούστρα, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς Θείας Χάρης. Δὲν εἶναι —ὁ ὑπεράνθρωπος— τὸ ἀνύπαρκτο ἐκλειπτυσμένον τέρας μὲ τὸν ἀπέραντο ἐγωϊσμὸ καὶ τὸ μῖσος στοὺς ἀδύνατους καὶ τοὺς φτωχοὺς, μὰ ὁ ἅγιος, ὁ σταυρωμένος πάνω στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ταπείνωσι.

Ὁ Χριστὸς πέθανε πάνω στὴ διασταύρωσι τῶν δυὸ αὐτῶν μεγάλων ἀληθειῶν ποὺ δίδαξε. Τὸ ἕνα δοκάρει τοῦ σταυροῦ του, τὸ κάθετο στὴ γῆ, συμβολίζει τὴ νέκρωσι τοῦ κοίκοῦ φρονήματος. Καὶ τὸ ἄλλο, τὸ ἐγκάρσιον, ὅπου ἀπλώθηκαν τὰ θεανδρικά χέρια σ' ἕνα αἰώνιον ἀγκάλιασμα, συμβολίζει τὴν ἀγάπη. Ἡ στάσις αὐτὴ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ στάσις τῆς ζωῆς τῶν Ἀγίων.

Γιὰ νὰ μένη κανεὶς καρφωμένος πάνω στὴν ταπείνωσι καὶ τὴν ἀγάπη, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ζῆ μέσα στὴ Θεία Χάρη. Καὶ ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ ζωὴ ὑπεράνθρωπη, ζωὴ μυστηρίου.

Πολλοὶ τὸν φαντάζονται σὰν ἕνα μεγάλο δάσκαλο τῶν ἀπραγματοποιήτων ἰδανικῶν. Ἄλλοι — πιστεύοντάς τον Θεό τους — παρασύρονται στὸ νὰ μεταβάλλουν τὴ ζωὴ μαζί του σὲ μιὰ ἀπλή ἠθικολογία, ὅπου ἡ θέλησή τους παίζει σχεδὸν τὸν μεγαλύτερον ρόλον.

Μὰ τὸ ζῆν ἐν Χριστῷ εἶναι πέρα ἀπ' ὅλα αὐτά. Ἐνα ὑπεράνθρωπο, μυστικὸ βίωμα, κρυμμένο στὶς καρδιὰς τῶν ἁγίων.

Οἱ Ἅγιοι δὲν ξέρουν ποτὲ πὼς εἶναι ἅγιοι. Νοιώθουν βαθεῖα τὴ μηδαμινότητά τους, μὰ δὲν βλέπουν καθόλου τίς ἀρετές τους. Αὐτὸ ἐκφράζει καὶ ὁ περίφημος στίχος τοῦ Κλωντέλ:

Κύριε, ἰδοὺ μπροστά σου οἱ ἁμαρτίες μου ποὺ ξέρω
καὶ οἱ ἀρετές μου ποὺ ἄγνοῶ.

Εἶναι ἀκατανόητη στὴν κοινὴ λογικὴ, ἀλλὰ γεγονὸς στὴ ζωὴ τῶν ἁγίων αὐτὴ ἡ μακάρια ἄγνοια, ποὺ παίρνει τὴν ἀποκορύφωσίν της στὸ στόμα τοῦ Παύλου, ὅταν, ἐνῶ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἅγιος, ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν.

Μὰ οὔτε καὶ σὲ μᾶς εἶναι εὐκολο νὰ διακρίνουμε τοὺς Ἁγίους. Ἀπεναντίας, στὴν ἐπίγεια Ἐκκλησία, ἕνας τέτοιος χωρισμὸς φαίνεται ἀκατόρθωτος. Μονάχα ἓνα μικρὸ μέρος, μετὰ τὴν ἐκδημία τους, ἀφήνουν τὴν παραδείσια αἴγλη τους νὰ φωτίζη τὸν ἐδῶ κάτω κόσμον. Μὰ οἱ περισσότεροι μᾶς μένουν ἄγνωστοι καὶ γιὰ ὅλους δὲν μπορούμε ποτὲ νὰ εἴμαστε βέβαιοι ἂν εἶναι Ἁγιοί, ὅσο ζοῦν ἀκόμη ἀνάμεσά μας.

Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ μᾶς τὴ μαθαίνουν δυὸ παραβολὲς τοῦ Κυρίου: τῆς σαγήνης καὶ τῶν ζιζανίων.

ἮΟχι μονάχα εἶναι ἀδύνατο στὰ μάτια μας νὰ ξεχωρίσουν τοὺς Ἁγίους, ἐπειδὴ, σὲ κάθε στιγμή, μπορεῖ ἕνας τους νὰ πέση καὶ τὴ θέση του νὰ πάρη ἄλλος, μὰ καὶ γιατί ἡ ἴδια ἢ κίνησή τους μᾶς τοὺς κρύβει.

ἮΟποιοι βάλει τὸ πόδι του στὸν δρόμο τῆς ἀγιότητος, στὸν δρόμο ποὺ πάει μὲς ἀπὸ τὶς θλίψεις καὶ τὶς δοκιμασίες τῆς γῆς στὴ θεία βασιλεία, θὰ δῆ πῶς τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου καὶ ἐκείνων ποὺ τὸν ἀκολούθησαν στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, τραβοῦν τὴν ψυχὴ μας μὲς ἀπὸ τὰ σκοτάδια, ὅπου περιπλανιέται ὁ ἁμαρτωλὸς ἀδελφός μας.

Μαζὶ μὲ τὴν ἐξουθένωση τῆς δικῆς του ὑπαρξης, ὁ Ἁγιος φορτῶνεται, καθὼς καὶ ὁ Χριστός, τὶς ἁμαρτίες τῶν ἄλλων. Ἦ Ἄγωνία τοῦ Χριστοῦ, ποὺ, καθὼς λέει ὁ Πασκάλ στοὺς «Στοχασμούς» του, θὰ συνεχίζεται ὡς τὴν τελευταία μέρα τῶν αἰώνων, ὡς ὅτι ὅ,τι ἦταν νὰ σωθῆ ἥαυτη σωθῆ, μοιράζεται σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι φίλοι του. Ζοῦν μαζὶ του αὐτὴ τὴν ἀγωνία.

Γι' αὐτὸ ἢ κίνησή τους, κίνηση ταπεινωσύνης καὶ ἀγάπης, τοὺς τραβᾷ ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ συχνὰ τοὺς φανταζόμαστε, σὲς πὺρ σκοτεινὲς γωνιές.

Τὸ Ἁγιο Πνεῦμα δὲν ἔχει νὰ λάθη τίποτε ἀπὸ τὸν βόρβορο. Ἀκολουθώντας τὴ σκέψη τοῦ Μπουλγκακῶφ, στὸ ὡραῖο βιβλίον του «Ἦ Ὁρθοδοξία», δὲν πρέπει νὰ δοῦμε τὴν ἀπὸ τὴ γύρω μας Ἐκκλησία οὔτε ἄσπρη οὔτε μαύρη. Δὲν τὴν ἀποτελοῦν ἄσπριοι μόνο ἢ ἁμαρτωλοὶ πάλι μόνο. Τὸ χρῶμα τῆς εἶναι γκριζο. Ἦ ἀναλογία τοῦ ἄσπρου καὶ τοῦ μαύρου μέσα τῆς ἀλλάζει ἀδιάκοπα.

ἮΟταν ὁ Χριστὸς λήη πῶς οἱ τελῶνες καὶ οἱ πόρνες ἀνοίγουν τὸν δρόμο τῆς βασιλείας του, εἶναι σὰν νὰ καλῆ πίσω ἀπὸ κάθε πιθανὸ ἁμαρτωλὸ ἕναν Ἁγιο γιὰ μαθητῆ.

Ἦ Νεώτερη χριστιανικὴ Ποίηση ἔδωσε μιὰ τρίτη παραβολή, μετὰ ἀπὸ τὶς δυὸ παρὰ πάνω τοῦ Κυρίου. Εἶναι ὁ «Ἦ Ιπποπόταμος» τοῦ Ἐλιστ. Ὁ ποιητὴς φαντάζεται τὸ παχυλὸ ζῶο

τοῦ βούρκου σὲ μίαν ἀνάληψη, δοσμένη μὲ ἀλλόκοτη ὑποβολή, κρατημένο στὰ φτερά Ἀγγέλων. Εἶναι, βέβαια, μὰ εἰκόνα αὐθαίρετη, ποῦ χρησιμοποιεῖται ὅμως μὲ συναρπαστικὸ θάρρος, γιὰ νὰ φέρη τὴν ἀντίθεση τοῦ τελευταίου στίχου.

Ἡ ἐδῶ κάτω ὅμως Ἐκκλησία δὲν θ' ἀφήσῃ τὸν βούρκο της. Πάντα, μέσα σ' αὐτόν, ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίδα της ἀναζητοῦν κάτι ἀκόμη, προωρισμένο νὰ σωθῆ.

Ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ πίστις μας δὲν εἶναι στραμμένες μόνο στὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅ,τι θ' ἀνήκη μιὰ μέρα στὸν Θεό. Ἀτενίζουν τὸν Κύριο, καί, μετὰ, μαζί μὲ τὴν Ἀγάπη, ἀκολουθοῦν τὴν κατεύθυνση τῆς θείας ματιᾶς. Εἶναι τρεῖς ἀκτίνες, ποῦ σπᾶνε στὸ κρύσταλλο τῶν δακρύων της καὶ γυρίζουν στὴ γῆ.

Αὐτὴ, ὅσο εἴμαστε στὴ γῆ, εἶναι ἡ πορεία τῶν τριῶν μεγάλων εὐαγγελικῶν ἀρετῶν, ὥσπου νὰ φθάσουμε στὸ κατῶφλι τῆς αἰωνιότητος. Ἐκεῖ, ἡ Ἐλπίδα καὶ ἡ Πίστις ἀφήνουν τὴν Ἀγάπη νὰ προχωρήσῃ μόνη: εἶναι δυὸ ἀδελφές της ἐπίγειες. Αὐτὴ μόνη μένει, καθὼς λέει καὶ ὁ Παῦλος. Στὴν ἄλλη ζωὴ, δὲν θάβῃ ἀνάγκη νὰ πιστεύουμε, γιὰτὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἔχη ἀποκαλυφθῆ. Οὔτε νὰ ἐλπίζουμε, γιὰτὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἔχη δώσει ὅ,τι μᾶς ὑποσχέθηκε. Μόνο θ' ἀγαπᾶμε.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

= Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α =

Κ. Γ. Μπόνη, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Συμπόσιον Πατέρων, ἡ κλυομένη Β' Ἐπιστολὴ Κλήμεντος Ρώμης πρὸς Κορινθίους.— **Ἐπίκαιρα**.— **Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου**, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. — **Μητροπ. Δράμας Διονυσίου**, Σπεῦσον ἄνευ ἀναβολῆς — **Μητροπ. Δημητριάδος Χριστοδούλου**, Ὁ μοναχικὸς βίος εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. — **Ι. Κ.**, «Μὴ βόσκουσι οἱ ποιμένες ἑαυτούς»; — **Ἀρχιμ. Ἀμβροσίου Γ. Λενῆ**, Ἡ ἀθετὰ χθὲς καὶ σήμερα. — **Ἀρχιμ. Παντελ. Μπέζενιτη**, Ἡ κρίσις καὶ ἡ ἀνανέωσις τοῦ «Κατηχητικοῦ Σχολείου». — **Ἀρχιμ. Τιμοθέου Σ. Τριβιζᾶ**, Ποιμαντικά τινα μέτρα διὰ τὴν πνευματικὴν πρόοδον καὶ ἀνύψωσιν τοῦ Ἱ. Κλήρου. — **Πρεσβ. Κωνστ. Πλατανίτου**, «Ἐορτολόγιον». — **Δημ. Σ. Φερούση**, Μορφὲς τοῦ γένους. — **Φ.**, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες. — **Βασ. Μουστάκη**, Ζῆν ἐν Χριστῷ.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιῶ 1, Ἀθῆναι 140. Προϊστάμ. Τυπογρ. Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη β Ζωγράφου. Τηλ. 787978.